

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta

Integrované podujatia pre zrakovo znevýhodnené deti

Alexandra Kováčová

Bratislava 2009

**INTEGROVANÉ PODUJATIA PRE ZRAKOVO
ZNEVÝHODNENÉ DETI**

BAKALÁRSKA PRÁCA

ALEXANDRA KOVÁČOVÁ

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA KNIŽNIČNEJ A INFORMAČNEJ VEDY

Školiteľka: PhDr. Elena Sakálová, PhD.

Komisia pre obhajoby: Knižničná a informačná veda

Stupeň odbornej kvalifikácie: bakalárka knižničnej a informačnej vedy

Dátum odovzdania práce: 2009-04-23

Dátum obhajoby:

Bratislava 2009

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, pod odborným vedením vedúcej bakalárskej práce, a to s uvedením všetkých bibliografických odkazov.

.....

V Bratislave 23. 04. 2009

ABSTRAKT

KOVÁČOVÁ, Alexandra: Integrované podujatia pre zrakovo znevýhodnené deti. [Bakalárska práca]. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta; Katedra knižničnej a informačnej vedy. Školiteľka: PhDr. Elena Sakálová, PhD. Komisia pre obhajoby: Knižničná a informačná veda. Predseda: Doc. PhDr. Pavol Rankov, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalárka knižničnej a informačnej vedy. Bratislava : FFUK, 2009. 63 s.

Autorka sa v práci zaoberá problematikou integrovaných podujatí pre nevidiace a slabozraké deti vo verejných knižniciach v Bratislave, so zreteľom na širší sociálny kontext. Práca pozostáva z dvoch častí: teoretickej a praktickej.

V teoretickej časti sa autorka sústreďuje na vymedzenie psychologických špecifik z aspektu knižničnej práce so zrakovo znevýhodnenými deťmi a mládežou a usiluje sa priblížiť problematiku integrácie na Slovensku v minulosti.

Cieľom praktickej časti je analýza súčasného stavu integračných aktivít pre nevidiace a slabozraké deti vo verejných knižniciach v Bratislave a pokus o vytvorenie návrhu realizácie vlastného integrovaného podujatia na základe získaných zovšeobecnených skúseností.

Kľúčové slová: Integrácia. Zrakovo znevýhodnení jedinci. Zrakovo znevýhodnení používatelia knižnice. Integrácia zrakovo znevýhodnených detí a mládeže. Knižničná práca so zdravotne znevýhodnenými používateľmi. Knižničné integrované podujatia. Kolektívne podujatia. Knižničné služby pre zrakovo znevýhodnených. Špeciálno-pedagogická psychológia. Špeciálna pedagogika. Psychológia zrakovo znevýhodnených detí a mládeže.

ABSTRACT

KOVÁČOVÁ, Alexandra: Integrated Events for Children and Youth in the Public Libraries. [Bachelor Thesis]. Comenius University in Bratislava. Faculty of Philosophy; Department of Library and Information Science. Tutor: PhDr. Elena Sakálová, PhD. Committee: Library and Information Science. Head of the Committee: Doc. PhDr. Pavel Rankov, PhD. The level of qualification: Bachelor of Library and Information Science. Bratislava: FiFUK, 2009. 63 p.

The author explores the issue of integrated events for blind and visually handicapped children, especially paying regard to a broader social context.

The thesis is divided to two parts: theoretical and practical.

In the theoretical part, the author focuses on defining the psychological specifications from the aspect of library work with visually handicapped children and youth and. she tries to clarify the topic of integration in Slovakia in the past.

Goal of the practical part is the analysis of the contemporary state of the integration activities for blind and visually handicapped children in the public libraries in Bratislava and the attempt to project the realization of own integrated event for the visually handicapped children and youth based on the general experience from the library working experience.

Keywords: Integration. Visually handicapped individuals. Visually handicapped users of a library. Integration of the visually handicapped children and youth. Library work with handicapped users. Library integrated events. Collective events. Library services for the visually handicapped. Special-pedagogical psychology. Special pedagogy. The psychology of visually handicapped children and youth.

PREDHOVOR

V súčasnosti sa stretávame s celosvetovým fenoménom integrácie zdravotne znevýhodnených, pričom kategória zrakovo znevýhodnených netvorí žiadnu výnimku. Aj knižnica ako kultúrno-humanizačná, informačná a vzdelávacia inštitúcia participuje na procese sociálnej integrácie.

Verejná knižnica ako priestor sociálneho kontaktu disponuje veľkým integračným potenciálom, ktorý však často z rôznych dôvodov nedokáže využiť.

Jedným zo spôsobov ako ukázať knižnici cestu k odľahčenejšiemu vytváraniu sociálnych väzieb a medziľudských vzťahov je realizácia integrovaných podujatí pre zrakovo znevýhodnené a intaktné deti a mládež. Ide o spoločenské programy, orientované na rovesnícke záujmové stretnutia, zamerané na aktivity, ktoré majú deti spájať, čiže integrovať, v čom spočíva aj ich hlavný cieľ. Podujatia integrovaného charakteru sa svojim spontánnym prevedením usilujú o odbúravanie spoločenských bariér, predsudkov a akýchkoľvek zábran. Podieľajú sa na vzájomnej spoločenskej integrácii zdravotne znevýhodnených do spoločnosti intaktných a naopak.

Bakalárska práca je spracovaním problematiky, ktorá z knižničného aspektu na poli knižnično-informačnej vedy nebola dosiaľ spracovaná. Cieľom práce je podať transparentný pohľad na základné tendencie, hľadiská a význam integrovaných podujatí v širšom sociálnom kontexte a na základe doterajších nadobudnutých skúseností a analýzy súčasného stavu v praxi, zostaviť návrh koncepcie integrovaných podujatí pre knižničnú prax.

Súčasne využijem tento priestor na poďakovanie školiteľke bakalárskej práce pani PhDr. Elene Sakálovej, PhD., za odborné rady a prejavenu ochotu pri vypracovávaní práce, ale moje poďakovanie patrí aj pani Mgr. Milade Šudíkovej a pani PhDr. Ľudmile Bokníkovej z Oddelenia nevidiacich a slabozrakých Mestskej knižnice v Bratislave, za nadobudnuté poznatky, informácie a metodické usmernenie v priebehu absolvovania odbornej praxe na tomto oddelení.

OBSAH

ABSTRAKT

PREDHOVOR

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A TABULIEK

ZOZNAM SKRATIEK A SYMBOLOV

0 ÚVOD	11
1 TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV	13
2 PSYCHOLOGICKÉ OSOBITOSTI SKUPINY ZRAKOVO ZNEVÝHODNENÝCH DETÍ A MLÁDEŽE	20
3 KNIŽNIČNÁ PRÁCA SO ZRAKOVO ZNEVÝHODNENÝMI DEŤMI A MLÁDEŽOU	23
3.1 Problematika knižničnej integrácie v Českej republike	26
3.2 Problematika knižničnej integrácie v Slovenskej republike	30
3.2.1 Aktivity integračného charakteru v knižniciach na Slovensku	31
3.2.2.1 Kolektívne, integrované podujatia v Oddelení nevidiacich a slabozrakých Mestskej knižnice v Bratislave	36
3.2.2.2 Kolektívne, integrované podujatia pre nevidiacich a slabozrakých v Staromestskej knižnici v Bratislave	41
4 PRIESKUM	43
4.1 Analýza	44
5 TENDENCIE INTEGRÁCIE V KNIŽNIČNOM PROSTREDÍ	49
5.1 Hľadiská integrovaných podujatí	50
6 ODPORÚČANIA PRE PRAX	52
7 ZÁVER	56
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	57
PRÍLOHY	64

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ A ZOZNAM TABULIEK

TABUĽKA 1 KNIŽNIČNÁ PRÁCA SO ZDRAVOTNE ZNEVÝCHODNENÝMI	45
TABUĽKA 2 ORGANIZOVANIE INTEGROVANÝCH PODUJATÍ	46
TABUĽKA 3 SPOLUPRÁCA	47

ZOZNAM SKRATIEK A SYMBOLOV

MsK - Mestská knižnica

ONS - Oddelenie nevidiacich a slabozrakých

OPAC - Online Public Access Catalog

SSK - Spolok Slovenských Knihovníkov

ÚNSS - Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska

WHO - World Health Organization

ÚVOD

Problematika kolektívnych integrovaných podujatí vo verejných knižniciach je témou, ktorá v knihovníckej oblasti nebola dosiaľ dostatočne spracovaná, hoci prvé integračné tendencie v knižničnej práci na Slovensku sme zaznamenali už v 90tych rokoch minulého storočia.

Problémy, ktorým som pri vypracovaní tejto práce musela opätovne čeliť, pramenili práve z nedostatku dostupnej odbornej literatúry, z nejednotného základného pojmového a kategoriálneho aparátu, keďže sa jedná o interdisciplinárnu problematiku.

Podoby knižničnej integrácie zrakovo znevýhodnených detí a mládeže v súčasnosti, vychádzajú najmä z aplikovania interdisciplinárnych poznatkov špeciálnej pedagogiky, patopsychológie, obecnej a vývojovej psychológie, pedagogickej a sociálnej psychológie, ale aj bibliopsychológie, či bibliopedagogiky.

Terminologická rozštiepenosť a neujasnenosť pojmového aparátu sa odzrkadľuje aj v tvrdeniach jednotlivých citovaných autorov, ktorí narábajú s viacerými termínmi ako „postihnutie“, či „defekt“. Ja som sa rozhodla od ich používania pre ich pejoratívnosť a nehumánnosť upustiť a pri spracovávaní práce uprednostniť pojem znevýhodnenie.

Práca pozostáva z dvoch častí, teoretickej a praktickej. V úvodných kapitolách teoretickej časti charakterizujem základný terminologický aparát, pričom niektoré pojmy v odbornej literatúre neboli vôbec zastúpené. Z tohto dôvodu som sa pokúsila o ich vlastnú interpretáciu.

Úvodná časť bližšie charakterizuje jednotlivé špecifiká zrakovo znevýhodnených detí a mládeže, význam ich poznania pre knižničnú prácu s touto skupinou.

Ďalej sa zaoberám problematikou a metódami aplikovania knižničnej integrácie v Českej republike, ako aj na Slovensku, kde venujem podstatne značný priestor analýze integračných aktivít - Staromestskej a Mestskej knižnice v Bratislave, ktoré sa tejto problematike naplno venujú.

Praktická časť práce sa opiera o poznatky nadobudnuté prostredníctvom dotazníkového prieskumu, ktorý som sa podujala zrealizovať v bratislavských verejných knižniciach.

Cieľom prieskumu bolo získať informácie o realizácii integrovaných podujatí, orientovaných na skupinu zrakovo znevýhodnených detí a mládeže. V rámci svojho prieskumu som oslovila šesťnásť verejných knižníc, pôsobiacich v piatich bratislavských obvodoch.

Z výskumných metód zameraných na získavanie daných informácií som aplikovala exploračné metódy - formou elektronicky zaslaného dotazníka, osobného rozhovoru a riadeného štandardizovaného rozhovoru.

Na základe spracovania takto získaných informácií, empirického pozorovania, štúdia metodiky a odbornej literatúry som sa pokúsila o odvodenie všeobecných odporúčaní pre prácu so zrakovo znevýhodnenými používateľmi.

Súčasťou prieskumu a jeho analýzy je i konečná interpretácia návrhu koncepcie integrovaných podujatí, ktorá dosiaľ nebola v knižničnej praxi nikým dôsledne spracovaná.

1 TERMINOLOGICKÉ VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

V interdisciplinárnej oblasti knižnično-informačnej vedy a špeciálnej pedagogiky je zaužívaných viacero odborných termínov a pojmov, preto považujem za nevyhnutné zreteľne a jednoznačne charakterizovať základný pojmový a kategoriálny aparát, s ktorým budem v tejto práci naďalej narábať.

Keďže problematika knižničnej integrácie nie je v slovenských verejných knižniciach doposiaľ dostatočne teoreticky rozpracovaná, väčšinu základných pojmov som prebrala z interdisciplinárneho vedného odboru špeciálnej pedagogiky.

Hendikep - (z angl. handicap) alebo aj sociálne znevýhodnenie koncipujeme ako určitú stratu, či obmedzenie príležitosti jedinca mať rovnaký podiel na živote spoločnosti ako ostatní (Matthaeidesová, 1999, s. 11).

Svetová zdravotnícka organizácia WHO (2003) definuje tento pojem ako určité obmedzenie participácie a minimalizovanie určitých príležitostí zdravotne postihnutých osôb v súkromnej, kultúrnej alebo pracovnej oblasti. Staršia definícia (WHO, 1980) hovorí o hendikepe ako o akejkoľvek reštrikcii alebo nedostatku, vyplývajúceho z poruchy schopnosti vykonávať aktivity spôsobom, či v takom rozsahu, ktorý je považovaný za normálny pre človeka.

Takáč (2003) vo svojich Metodologických princípoch hodnotenia funkčného stavu v rehabilitácii, charakterizuje hendikep ako poruchu zmeny rolí jednotlivca na úrovni spoločnosti.

Podľa Strieženca (2001) ide o skutočnosť, že je jedinec v sociálnej kolíznej situácii bez vlastného pričinenia.

Collins Dictionary of Social Work (2002) označuje hendikep za termín, ktorý sa využíva pre opis zdravotného postihnutia a asociuje sociálne znevýhodnenia.

Šramatá (2004) hendikep všeobecne rozdeľuje na hendikep v orientácii fyzickej nezávislosti, sociálnej integrácii, ekonomickej sebestačnosti a v zamestnaní, kde predstavuje pre osobu obmedzené príležitosti vo výbere, prípadne výkone zamestnania ako aj úpravy pracovného miesta, režimu alebo času.

Zdravotné postihnutie - (z angl. disability) predstavuje spravidla trvalé zdravotné znevýhodnenie jednotlivca.

Podľa Vaška ide o relatívne trvalý výrazný nedostatok, chybu integrity alebo funkcionovania ľudského organizmu alebo jeho významnej časti (1994, s. 28). Dôsledkom svojho postihnutia jedinec vyžaduje špeciálnu starostlivosť. Synonymom postihnutia je termín defekt, od ktorého sa upúšťa pre jeho pejoratívne chápanie.

Repková (2003) charakterizuje pojem zdravotné postihnutie ako znevýhodnenie, ktoré má človek s dlhodobou alebo trvalou poruchou telesného alebo duševného zdravia v štandardne usporiadanom živote a sociálnom prostredí, a ktoré je potrebné minimalizovať intervenciami v rámci sociálnej politiky a sociálnej práce.

Súdny rozsudok Európskeho Súdneho dvora, definuje pojem zdravotné postihnutie v zmysle európskej smernice, týkajúcej sa rovnosti zaobchádzania v zamestnaní a práci ako obmedzenie, vyplývajúce najmä z fyzického, mentálneho alebo psychického postihnutia, ktoré bráni účasti dotknutej osoby na profesijnom živote.

Strieženec (1996) vo svojej stručnej formulácii tento pojem opisuje ako ujmu, spôsobenú telesnou alebo duševnou poruchou alebo ich kombináciou.

Zdravotné postihnutie podľa Matouška (2003) predstavuje postihnutie človeka, ktoré nepriaznivo ovplyvňuje kvalitu života, predovšetkým schopnosti nadväzovať a udržiavať vzťahy s ľuďmi a schopnosť pracovať.

Zrakové postihnutie - sa podľa Požára (2000, s. 6) môže prejaviť v troch nasledujúcich smeroch:

- znížením zrakovej ostrosti,
- obmedzením alebo poškodením zrakového vnemového poľa,
- poruchou farebného videnia.

Zrakovo postihnutá osoba - zrakovo postihnutou osobou, môže byť dieťa alebo dospelý, ktorý ani s použitím kompenzačných alebo korekčných prostriedkov nemôže pri činnostiach vyžadujúcich zrakovú kontrolu dosahovať také výkony ako normálne vidiaci (Vallová, 2004).

Zdravotne znevýhodnená osoba - (z angl. disadvantaged - znevýhodnený), chápe sa ním človek komunity, ktorému zdravotné alebo sociálne znevýhodnenie bráni v účasti na plnohodnotnom spôsobe života.

Znevýhodnenie - podľa Matthaidesovej (1999, 12 s.) vytvára potrebu špeciálnych knižnično-informačných služieb pre dve základné skupiny, zdravotne a sociálne znevýhodnených používateľov knižníc.

Zdravotne znevýhodnený používateľ (knižnice) - chápe sa ním človek komunity, ktorý:

- nie je schopný, nemôže využívať bežné informačné zdroje a knižnično-informačné služby,
- potrebuje individuálnu pomoc a podporu pri ich využívaní,
- potrebuje knižničné služby prispôbené jeho špeciálnym potrebám prostredníctvom špeciálnych dokumentových, dokumentografických a faktografických zdrojov (Matthaidesová, 1999, 11 s.).

Špeciálna pedagogika - pôvod tohto slovného spojenia pochádza (z lat. speciális - osobitný, z gréc. paidagogiké techné = umenie výchovy). Pedagogická encyklopédia Slovenska (1984), ju definuje ako vedný odbor v sústave pedagogických vied skúmajúci zákonitosti a podstatu výchovy a vzdelávania telesne, zmyslovo, duševne a rečovo postihnutých osôb.

Vašek hovorí o cieľoch špeciálnej pedagogiky ako o snahe vychovávať a vyučovať postihnutých jedincov tak, aby sa čo najskôr a najdôkladnejšie vnútorne vyrovnali so svojim postihnutím a čo najpozitívnejšie sa prispôsobili spoločnosti v rámci svojich možností (Vašek, 2003, s. 9).

Patopsychológia - psychológia zrakovo postihnutých jednotlivcov, ktorá sa zameriava na skúmanie osobitostí utvárania a vývinu psychických procesov, stavov a vlastností, ako aj na osobitosti utvárania osobnosti a predovšetkým na skúmanie psychickej regulácie správania zrakovo postihnutých (Požár, 2000, s. 21).

Tyflopedia, pedagogika zrakovo postihnutých - je špeciálnopedagogická vedná disciplína, ktorá skúma zákonitosti výchovy a vzdelávania zrakovo postihnutých. V staršej odbornej literatúre sa môžeme stretnúť aj s termínmi oftalmopédia, oftalmopedická defektológia, okulopédia, či optopédia (Čajka, 1993, s. 136).

Tyflopedagogická teória a prax determinuje skupinu zrakovo znevýhodnených detí a mládeže do štyroch nasledovných kategórií:

- *nevidiaci,*
- *čiastočne vidiaci,*
- *slabozrakí,*
- *binokulárne chybní.*

Nevidiace deti a mládež - tento termín sa vzťahuje na skupinu detí, mládeže a osôb postihnutých slepotou, ktorá je považovaná za najťažšie zrakové postihnutie (Požár, 1996, s. 32). Jedinci majú postihnutie oboch očí, pri ktorom nevznikajú zrakové pocity. Németh (1999, s. 12) rovnako do tejto skupiny zaraďuje i osoby, ktoré sú schopné rozlišovať aspoň svetlo a tmu.

Čiastočne vidiace deti a mládež - predstavujú skupinu zrakovo znevýhodnených detí a mládeže so zvyškami zraku. Tvoria kategóriu hraničných prípadov medzi slepotou a slabozrakosťou.

Slabozraké deti a mládež - pre túto kategóriu je charakteristická znížená schopnosť zrakového vnímania a rýchla únava pri zrakovej práci.

Binokulárne chybné deti a mládež - do tejto skupiny spadajú tupozraké a škuľavé deti a mládež. Nedochádza k vytvoreniu a splynutiu rovnocenných vnímaných obrazov, čo spôsobuje problémy napríklad pri vnímaní priestoru (Németh, 1999, s. 12).

Integrácia špeciálnej výchovy - koncepcia špeciálnej výchovy a vzdelávania ako organických zložiek všeobecnej výchovy a vzdelávania, ktoré sú poskytované (nie oddelene) v rámci bežných výchovných a vzdelávacích inštitúcií deťom vyžadujúcim špeciálnu starostlivosť (Košč, 1994, s. 75).

Kolektívne, integrované podujatia vo verejnej knižnici - ako som uviedla v úvode tejto terminologickej kapitoly, knižničná prax na Slovensku má slabo rozvinutú terminologickú základňu z oblasti knižničnej integrácie. Preto sa v tomto prípade pokúsím o vlastnú interpretáciu pojmu. Kolektívne, integrované podujatia vo verejnej knižnici predstavujú súbor kolektívnych knižničných metód, prostriedkov a spoločenských aktivít participujúcich na procese občianskej integrácie zrakovo znevýhodneného jedinca. Knižovník sa snaží podnietiť rozvíjanie osobnostných kvalít a rast sebadôvery u znevýhodnenej skupiny používateľov, čím sa vlastne podieľa na ich kvalitnejšom včleňovaní do spoločnosti.

Kolektívne, integrované podujatia organizované vo verejných knižniciach poskytujú priestor na nový typ sociálneho kontaktu medzi znevýhodnenou a intaktnou skupinou používateľov.

WHO [World Health Organization] - Svetová organizácia zdravia (1948), medzinárodná zdravotnícka inštitúcia OSN so sídlom v Ženeve, zriadená za účelom koordinovanej a organizovanej podpory krajinám celého sveta pri zabezpečovaní zvyšovania úrovne zdravotníckych služieb a zdravotného stavu ich obyvateľstva.

Definícia integrácie z pohľadu špeciálnej pedagogiky - Charakteristiku pojmu integrácia môžeme v najtriviálnejšom význame determinovať procesom zjednocovania, spojenia, scelenia, či ucelenia. Ide o definície obsiahnuté v náučných slovníkoch (Petráčková, 1997), ktoré vychádzajú z latinského slova „integer“, znamenajúci nenarušený, úplný, zjednotený, ucelený.

Pedagogická integrácia - podľa Jesenského predstavuje dynamický, postupne sa rozvíjajúci pedagogický jav, v ktorom dochádza k partnerskej symbióze znevýhodnených a intaktných na úrovni vzájomne vyváženej adaptácie, v priebehu ich výchovy a vzdelávania a pri ich aktívnom podiele na riešení výchovno-vzdelávacích situácií (Jesenský, 1995).

V inej definícii charakterizuje ten istý autor integráciu znevýhodnených ako stav spoluzitia znevýhodnených a intaktných, kedy žijú jeden pre druhého. Avšak samotný znevýhodnený sa nepovažuje za zvláštnu súčasť spoločnosti a kedy ani intaktná spoločnosť nepocit'uje znevýhodneného jedinca ako zvláštnu súčasť (Jesenský, 1994).

Požár sa vyjadruje o pedagogickej integrácii ako o vzdelávaní znevýhodnených, vrátane jedincov so zrakovým postihnutím v školách bežného typu (Požár, 2000).

Ide vlastne o veľmi zložitý proces vrastania zrakovo znevýhodnených do spoločnosti vidiacich, pričom vychádza z predpokladu, že zrakovo znevýhodnený človek bude v ustavičnom kontakte, priamo či nepriamo s intaktnou skupinou. Teda nemožno ho chápať len ako jednostranný akt alebo jednosmerný proces asimilácie zrakovo znevýhodnených.

V integračnom úsilí zastupujú významnú úlohu i ďalšie zastrešujúce pojmy. A to **adaptabilita** a **socializácia**.

Adaptabilitu koncipujeme ako súbor procesov, ktorými sa zrakovo znevýhodnený jedinec prispôsobuje svojmu prostrediu a súčasne i prostredie prispôsobuje svojim potrebám a možnostiam (Jesenský, 1973).

Terminologický a výkladový slovník z odboru speciální pedagogika definuje *socializáciu* postihnutých a narušených ako proces začleňovania jednotlivca do spoločnosti.

Človek sa stáva *sociálnou bytosťou*, ak sa aktívne zúčastňuje na spoločenskom a kultúrnom živote spoločnosti (Hapáková, 1994, s. 204).

Pojem socializácia má oveľa širší rozmer ako pojem integrácia. Predstavuje totiž postupné vrastanie a neskôr i priamu participáciu zrakovo znevýhodnených v sociálnom prostredí. Nadradenosť prvého z vyššie spomínaných termínov vystihol vo svojej interpretácii Sovák (1984). Najvyšším stupňom socializácie je podľa neho integrácia, to znamená úplné zapojenie a angažovanie znevýhodneného jedinca, u ktorého boli dôsledky znevýhodnenia celkom alebo bezo zvyšku prekonané.

2 PSYCHICKÉ OSOBITOSTI ZRAKOVO ZNEVÝHODNENÝCH DETÍ A MLÁDEŽE

Poškodenie zraku môže mať pre zrakovo znevýhodneného jedinca rôzne psychologické následky. K objasneniu postoja znevýhodneného voči spoločnosti môže prispieť i skutočnosť, či ide o jedinca s vrodeným, teda kongenitálnym zrakovým poškodením, alebo k nemu došlo až počas života.

U tých, ktorí stratili zrak v ranom veku, vývin psychiky a všetky duševné funkcie vykazujú „slepeckú činnosť“ už od začiatku (Gyuláné, 1978, s. 124). V tomto prípade možno hovoriť o trvalom ochudobnení jedinca o vizuálne dojmy a mentálne zrakové podnety.

Predstavy zrakovo znevýhodnených jedincov o svete, ktorí stratili zrak neskôr sa však stotožňujú so svetom predstáv vidiaceho človeka. Gyuláné (1978, s. 127) tento fakt vysvetľuje tým, že utváranie ich osobnosti alebo jeden úsek z utvárania ich osobnosti sa uskutočňoval ešte v čase vplývania vizuálnych dojmov.

Akékoľvek znevýhodnenie, nielen znevýhodnenie zrakové, nepostihuje iba daný orgánový systém, ale vo väčšine prípadov reálne ovplyvňuje celý psychický vývin dieťaťa, vrátane vývinu jeho osobnosti.

Hoci psychický vývin zrakovo znevýhodneného dieťaťa prechádza rovnakými vývinovými fázami ako u dieťaťa zdravého, má svoje špecifické znaky, ktorými sa môže od všeobecnej normy líšiť. Vágnerová (1995) uvádza nasledovné predpoklady:

1. každá osobnosť sa vyvíja pod vplyvom prostredia.
2. Následkom zrakového znevýhodnenia pôsobí toto prostredie ináč, ako za normálnych okolností.
3. Zrakovo znevýhodnený jedinec reaguje na svoje okolie a v jeho správaní sa odráža nielen zrakové znevýhodnenie, ale aj výchovné postoje rodiny a ďalšie sociálne vplyvy.

Psychické osobitosti znevýhodnených jedincov predstavujú osobitosti psychiky, vyplývajúce zo samotného znevýhodnenia. Vplyvom postihnutia môžu nastať určité odchýlky, respektíve osobitosti psychického vývinu postihnutých (Andreánsky, 1981, s. 184).

Odborná literatúra tieto osobitosti bližšie diferencuje na *všeobecné* a *špecifické*. Charakter prvej skupiny, ako už zo samotného názvu vyplýva sa v podstate týka všetkých druhov znevýhodnenia, kým v druhom prípade, osobitosti špecifického charakteru sa vzťahujú výlučne len na konkrétny druh daného stupňa znevýhodnenia. Znevýhodnenie znižuje alebo celkovo mení proces poznávania skutočností, deformuje informácie o okolitom svete, poskytuje skreslený obraz.

Ďalšiu významnú kategóriu tvoria *nešpecifické osobitosti* znevýhodneného jedinca, ktoré reprezentujú napríklad osobitosti vývinu, utvárania osobnosti, tendenciu izolácie, pocity menejcennosti, odlišnosť, komunikačné ťažkosti, osobitosti motivačnej štruktúry, či problémy pri spoznávaní okolitého sveta (Andreánsky, 1981, s. 184).

Základným predpokladom knižničnej integrácie zrakovo znevýhodnených detí a mládeže je znalosť špecifik jednotlivých skupín zrakovo znevýhodnených, ako aj špecifických foriem komunikácie, poznania kompenzačných pomôcok a špeciálnych dokumentov, aplikácie základných funkcií biblioterapie a socializačných funkcií literatúry.

Knižnično-informačný pracovník ako jeden z hlavných organizátorov kolektívnych integrovaných podujatí vo verejnej knižnici napomáha procesu socializácie zrakovo znevýhodnených detí a mládeže. Knižnično-informačný pracovník sa prostredníctvom podujatí integračného charakteru snaží o vytvorenie optimálnych príležitostí a podmienok, pre ich postupné začleňovanie do spoločnosti, preto je pre neho nevyhnutná znalosť špecifik jednotlivých skupín znevýhodnenia. Ťažkosti, sprevádzajúce sociálne uplatnenie detí a mládeže veľmi často nevyplývajú zo samotného postihnutia, ale skôr z predsudkov spoločnosti. Práve spoločnosť nie je dostatočne informovaná so skutočnými charakteristikami, schopnosťami a zručnosťami zrakovo znevýhodnených jedincov.

Osobnosť zrakovo znevýhodnených detí a mládeže, je oblasťou, v ktorej dochádza k istým zmenám, ktoré sa niekedy označujú ako sekundárne dôsledky znevýhodnenia (Požár, 1996, s. 46).

Dôsledky zrakového znevýhodnenia sa pomerne výrazne premietajú do mnohých stránok osobnosti. Jesenský (1973) vidí tri základné roviny psychických dôsledkov zrakového postihnutia. Prvá z nich je úzko spätá s postihnutím zraku alebo videnia. Ide o oblasť senzorického poznávania, rôznych druhov pocitov, vnemov a predstáv.

Druhá rovina charakterizuje oblasť osobnosti postihnutého vo všeobecnosti. Predstavujú ju poznávacie procesy, emotívna a vôľová sféra, charakter, úroveň aspirácií a motivácia, sebahodnotenie a sebachápanie. Tretia rovina predstavuje oblasť vzťahov k prostrediu, najmä k prostrediu sociálnemu. Spomínané roviny sa navzájom prelínajú a podmieňujú.

Prvé výskumy vplyvu slepoty na osobnosť zrakovo znevýhodnených detí a mládeže dokázali vyšší vplyv introverzie, nekritického hodnotenia a taktiež ľahšieho podľahnutia cudziemu vplyvu. Ide o osobitosti vyplývajúce z nedostatočných sociálnych skúseností, vplyvov nesprávnej výchovy a sociálneho prostredia alebo poruchou kontaktu s ľuďmi.

Knižničná práca so zrakovo znevýhodnenými deťmi a mládežou pri tvorbe integrovaných kolektívnych podujatí musí rešpektovať potreby tejto skupiny používateľov. Knižnično-informačný pracovník by mal na otázky zrakovo znevýhodnených odpovedať veľmi dôkladne až vyčerpávajúco, keďže znevýhodnenie spôsobuje isté obmedzenie a ukrátenie o vizuálny kontakt.

Predpokladom úspešnej sociálnej integrácie zrakovo znevýhodnených detí a mládeže sú priaznivé postoje spoločnosti a zabezpečenie prirodzeného sociálneho styku znevýhodnených, kedy sa jadro ich osobnosti vyvíja bez akýchkoľvek odchýlok. Zrakové znevýhodnenie teda nemožno chápať ako neprekonateľnú prekážku na ceste k vytvoreniu plnohodnotnej osobnosti. Premyslená a dobre prevedená integrácia sa o to môže významnou mierou zaslúžiť.

3 KNIŽNIČNÁ PRÁCA SO ZRAKOVO ZNEVÝHODNENÝMI DEŤMI A MLÁDEŽOU

Zrakovo znevýhodnené deti a mládež, ktoré tvoria početnú skupinu používateľského zázemia vo verejných knižniciach, majú právo na využívanie všetkých knižnično-informačných zdrojov a služieb, rovnako ako intaktní používatelia. No kvôli svojmu znevýhodneniu im nie je umožnené využívať služby knižnice v takom rozsahu, v akom by si to predstavovali.

Knižničná práca so zrakovo znevýhodnenými používateľmi so sebou prináša i niekoľko špecifik a dôsledkov, ktoré vyplývajú zo samotného zdravotného znevýhodnenia a ovplyvňujú knižničnú prácu i služby z mnohých aspektov. Je preto nevyhnutné, aby sa akékoľvek knižničné úsilie i poskytovanie služieb pre tieto skupiny používateľov opieralo o základné psychické charakteristiky a špecifiká, vyplývajúce z konkrétneho stupňa znevýhodnenia.

V knižničnej praxi sa stretávame s nasledovnými diferencovanými stupňami zrakového znevýhodnenia: úplná a čiastočná slepota, zvyšky zraku a slabozrakosť, ktorými používatelia trpia kongenitálne (od narodenia), alebo ich získali počas života po prekonaní ťažkej choroby či zdravotného úrazu.

Podľa Matthaidesovej (1999, s. 15) ovplyvňujú knižničnú prácu predovšetkým tieto dôsledky a prejavy: Veľký informačný deficit, kompenzácia zrakového znevýhodnenia a problémy s pohybom v priestore, vyplývajúce so zrakového znevýhodnenia.

U skupiny nevidiacich a slabozrakých používateľov sa *sprostredkovanie informácií* realizuje pomocou sluchového kanálu. Braillovo bodové písmo, tyflo technika, či ostatné tyflografické pomôcky im zasa dávajú možnosť dešifrovať obsah zakódovaný v písomnej podobe. Čiastočne vidiacim a slabozrakým používateľom napomáhajú možnosti využitia optickej techniky, ktorá dokáže prispôsobiť veľkosť čítaného textu tak, aby zodpovedal individuálnym požiadavkám čitateľa.

Bezbariérovosť intelektuálneho prístupu v našich knižniciach je jednou z významných prioritných oblastí, v ktorej je nevyhnutné realizovať inovatívne zlepšenia. Knižnice by mali byť schopné garantovať intelektuálny prístup k dokumentom v alternatívnych formátoch alebo poskytnutím špeciálnych technických zariadení tak, aby obsah printových publikácií bol plne dostupný zrakovo znevýhodneným používateľom (Ressler, 2004, s. 73).

Problematika kompenzácie zdravotného znevýhodnenia sa prejavuje u zrakovo znevýhodnených jedincov určitou náhradou, rozvojom ostatných poznávacích procesov alebo zachovaných zmyslov za oslabený, prípadne úplne chýbajúci zrak. K procesu kompenzácie zraku nedochádza automaticky, ide o výsledok väčšej aktivity ostatných zmyslov (Vallová, 2004). Tieto zmysly nazývame kompenzačnými faktormi, ktoré tvoria nižšie formy ako hmat, sluch, čuch, chuť a pohyb, či vyššie formy ako pamäť, myslenie, fantázia, predstavy a vôľa.

Ďalším základným predpokladom je *oblasť fyzického, bezbariérového prístupu a pohybu* v priestoroch knižnice. Ten, by mal byť umožnený všetkým používateľom, počnúc tými, ktorí trpia dočasnou imobilitou pohybu, či orientácie a končiac tými, ktorí sú trvalo odkázaní na invalidný vozík.

Personálne zabezpečenie vyžaduje permanentné vzdelávanie, odborné kvalifikácie a školenia s cieľom neustáleho prehĺbovania vedomostí, kultivácie vnímania a informácií o zrakovo znevýhodnených používateľoch. Podľa Resslera (2004, s. 73) vzdelávacie procesy pre zamestnancov danej knižnice, zamerané na pochopenie potrieb, psychických zvláštností a požiadaviek nevidiacich a slabozrakých používateľov by mali byť integrálnou súčasťou základného knihovníckeho vzdelania.

Zdravotné postihnutie, prináša so sebou i dôsledky, ktoré sa vo veľkej miere odzrkadľujú v knižničnej práci s nevidiacimi a zrakovo znevýhodnenými používateľmi.

Samotné znevýhodnenie je hneď prvou prekážkou pre normálny priebeh poznávacích procesov a vykonávanie určitých činností, predstavuje odlišné formy vnímania ako u intaktných jedincov (Matthaeidesová, 1999, s. 22).

Zrakovo znevýhodnení jedinci často trpia na obmedzený prísun a rozvoj informácií, zúženú možnosť vnímania, či narušenú celistvosť poznávania a dôsledkom získavania skreslených informácií i sťaženú orientáciu.

Nevidiaci poznávajú skutočnosti a javy okolitého sveta úplne inak ako vidiaci. Pri absencii vizuálnych dojmov dochádza k zužovaniu okruhu vnímania. Gyuláné (1978, s. 121) píše, že z chýbajúceho zraku nevyhnutne vyplýva rast poznatkového materiálu, založeného na nezmyslovom názore a u znevýhodneného jedinca dominantne vzrastá význam sluchových, hmatových, chuťových a čuchových vnemov.

Knižnica vo svojom úsilí predstavuje miesto sociálneho kontaktu a spoločenskej integrácie, aktívne sa snaží vytvárať opatrenia na elimináciu negatívnych dôsledkov znevýhodnenia. Na to, aby mohla tieto opatrenia prijímať, musí vopred dôkladne poznať dané špecifiká každého stupňa znevýhodnenia.

Hoci znevýhodnenie zapríčiňuje nedostatočnú schopnosť spoločenskej integrácie, knižnica ako prostriedok sociálnej interakcie sa snaží túto bariéru potláčať práve v zabezpečení potrieb spoločenskej integrácie v rozličných oblastiach. Uspokojovanie aktivít a potrieb integračného charakteru máme možnosť sledovať vo viacerých oblastiach. Nie sú to len knižnično-informačné služby, snaha sprístupniť a kompenzovať z knižničného fondu čím ďalej tým väčšie množstvo dokumentov, organizácia kolektívnych integrovaných podujatí, či záujmových prednášok, je to predovšetkým o profesionalite personálu, jeho pracovnej filozofii i harmónii, o profesionalite ich prístupu a práci so zrakovo znevýhodnenými používateľmi.

3.1 Problematika knižničnej integrácie v Českej republike

Prvopočiatky zriaďovania knižníc a tlačiarň pre zrakovo znevýhodnených používateľov na území Českej republiky sú úzko späté s existenciou slepeckých ústavov. Braillovo slepecké písmo sa tu rozšírilo až koncom sedemdesiatych rokov 19. storočia a jeho prijatie bolo dôsledkom zakladania prvých ústavných knižníc a tlačiarň.

Historicky významným je spolok *Český slepecký tisk*, kde pôsobil aj nevidiaci hudobný skladateľ a pedagóg Karel Emanuel Macan, ktorého meno nesie jedna z najznámejších špecializovaných knižníc pre zrakovo znevýhodnených používateľov v Českej republike - Knihovna a tiskárna pro nevidomé Karla Emanuela Macana v Prahe.

V súčasnosti sa inštitucionálno-vzdelávacia základňa participujúca na integračných aktivitách progresívne rozrastá o sieť knižnično-informačných inštitúcií. Vzájomne spolupracujúce zložky vzdelávacej základne tvoria nadácie, ústavné zariadenia, záujmové zväzy a združenia zrakovo znevýhodnených, edukačné zariadenia, kultúrno-spoločenské a výchovno-vzdelávacie ustanovizne, ktoré pri realizácii svojich aktivít často spolupracujú práve s rodinami a knižnicou.

Partnerská inštitucionálno-vzdelávacia základňa sa v rámci starostlivosti o zrakovo znevýhodnených občanov snaží vytvárať a prevádzkovať rôzne rehabilitačné, klubové a školiace zariadenia, poradne, redakčné strediská pre knižné publikácie a časopiseckú literatúru určenú zrakovo znevýhodneným, sponzoruje edukačno-didaktické aktivity, taktiež je iniciátorom podporujúcim vznik kreatívnych chránených dielní pre znevýhodnených.

Ako príklady by som uviedla Nadaci Českého rozhlasu pro podporu nevidomých - Světluška, Nadaci mluvící kniha, ktorá podporuje načítavanie audiokníh pre nevidiacich, Nadaci pro rozvoj vzdělání so svojím projektom finančnej podpory pedagogických alebo osobných asistentov pre nevidiace deti a mládež rôzneho veku.

Významné aktivity v tomto smere vyvíja i Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky v rámci Projektu „Komentované kino“.

Knižnice v České republice poskytují nielen špecializované služby pre jednotlivé kategórie znevýhodnených používateľov, ale vyvíjajú i značné úsilie v aktivitách integračného charakteru. Veľmi dobre si uvedomujú dôležitosť spolupráce so subjektmi sociálnej infraštruktúry. Snažia sa pružne reagovať na otázky adaptácie a zapojenia zdravotne znevýhodnených detí a mládeže do spoločenského života.

Práve zrakovo znevýhodnení používatelia tvoria najpočetnejšiu skupinu zdravotne znevýhodnených používateľov, na ktorú sú české knižnice v najväčšej miere pripravené. Špeciálne dokumenty a služby im ponúka a sprístupňuje takmer štyridsať verejných knižníc.

Na tomto mieste by som si dovoľila v stručnosti uviesť niekoľko zaujímavých príkladov integračných tendencií z knihovníckej praxe v susednej Českej republike. Vybrala som si Krajskú knihovnu Vysočiny a Krajskú knihovnu Karlovy Vary, ktoré sa prostredníctvom významného spektra integrovaných knižničných činností úspešne podieľajú na procese spoločenskej integrácie nevidiacich a slabozrakých.

Krajská knihovna Vysočiny

Krajská knihovna Vysočiny, príspevková organizácia v Havlíčkovom Brode, sa vo svojom „Útvare pre hendikepovaných“ špecializuje nielen na poskytovanie základných knižnično-informačných služieb, ale i spoločensko-kultúrnych aktivít a podujatí pre občanov so špecifickými potrebami. Už v roku 1998 zaviedla Krajská knihovna Vysočiny ako prvá knižnica v Českej republike službu, ktorá eliminuje zrakové znevýhodnenie v prístupe k informáciám „Internet pre nevidiacich v knižniciach“. Za spomínanú službu získala i ocenenie INFORUM.

Krajská knihovna Vysočiny nezaostáva ani v organizácii kolektívnych integrovaných podujatí, z ktorých by som rada spomenula projekt z cyklu *Jeden den v tmě*, ktorého súčasťou sú výchovno-vzdelávacie programy organizované pod názvom „Hele lidi“.

K realizácii tohto výchovno-vzdelávacieho projektu dala podnet minimálna informovanosť o živote ľudí so zdravotným postihnutím žijúcich v menších obciach a mestách. Cieľom projektu bolo zoznámiť intaktných žiakov základných škôl so znevýhodnením a zdravotne znevýhodnenými.

Zúčastnené deti a mládež si formou hry preverili svoje hmatové schopnosti, podstúpili skúšku sluchu a stretli sa priamo s nevidiacim lektorom. Program bol rozdelený do dvoch častí. V prvej časti boli žiaci so zviazanými očami usadení v polkruhu a ohmatávali rôzne predmety, ktoré mali následne identifikovať. Ďalej žiaci pozorne počúvali nahrávky rozličných zvukov, za účelom rozlúštenia tých, s ktorými sa každodenne stretávajú. Deti si vyskúšali ako doviest' nevidiaceho na určené miesto, dozvedeli sa rôzne zaujímavosti zo života nevidiacich, kto sa môže stať zdravotne znevýhodneným a aké majú títo ľudia možnosti pracovného uplatnenia.

V druhej časti programu si všetci žiaci za pomoci nevidiacej lektorky vyskúšali vymodelovať z hliny tvár a vyskúšali si novú možnosť výtvarne-remeselného spracovania hliny technikou hmatového modelovania.

Z radu ďalších významných podujatí Krajskej knihovny Vysočiny by som chcela upozorniť na aktivity *Týden pro zvědavé, Zážitkové dopoledne „vidím-nevidím“*, *Filmy pro nevidomé? A to je co?*, či organizované stretnutia pod názvom *Služby knihovny zrakově znevýhodněným čtenářům*, pri ktorých knižnica spolupracuje so Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých. Stretnutia poskytujú praktické ukážky audiokníh, filmov pre zrakovo znevýhodnených a nových technologických možností kompenzačného zamerania.

Krajská knihovna Karlovy Vary

Zrakovo znevýhodnení používatelia nachádzajú oporu aj v Krajskej knižnici v Karlových Varoch. Knižnica spolupracuje s *karlovarským Tyflocentrom a krajskou pobočkou celoštátneho združenia nevidiacich a slabozrakých SONS*. Posledným spoločným projektom týchto troch organizácií bolo ukážkové integrované podujatie *Život nevidiacich*.

Pri príležitosti jubilea narodenia Louisa Brailla zorganizovala Krajská knižnica v Karlových Varoch v spolupráci s Tyflocentrom kultúrno-spoločenské podujatie, kde si i intaktní používatelia knižnice mohli vyskúšať ako žijú nevidiaci a zrakovo znevýhodnení. Pracovníci krajského Tyflocentra informovali verejnosť o Braillovom písme, pripravili si ukážky pomôcok pre nevidiacich a slabozrakých, ktoré si mali možnosť zúčastnení sami vyskúšať.

Organizátori integrovaného podujatia využívali viacero metód kolektívneho pôsobenia, napríklad formou prednášky a výkladu informovali o kompenzačných pomôckach, ďalej prostredníctvom hry, súťaže v čítaní bodového písma a písaní na Pichtovom písacom stroji, či súťaži v kreslení cez klávesnicu počítača.

Sprievodnou akciou celého podujatia bola výstava prezentovaných kompenzačných pomôcok ako aj historického Clainovho písacieho stroja, zápisníka pre nevidiacich Easylinku s braillovskou klávesnicou a hlasovým výstupom, ktorú možno pripojiť k počítaču alebo mobilnému telefónu.

Orientáciu vo verejnom priestore mesta Karlove Vary okrem iného uľahčujú tzv. majáčiky na budovách rôznych inštitúcií. Ide o akustické a informačné zariadenie s diaľkovou aktiváciou. Pomocou malej krabičky s tlačidlami môže nevidiaci aktivovať zvuk majáčiku vo svojom okolí a ľahšie sa tak v priestore orientovať. Majáčiky sú umiestnené na budovách verejnej správy, autobusovej i vlakovej stanice. Taktiež v sídlach Tyflocentra a SONS, či na budovách knižnice.

V päťdesiatych rokoch minulého storočia dochádza u našich západných susedov nielen k inštitucionálnemu, obsahovému a formálnemu rozvoju vzdelávania znevýhodnených detí a mládeže (Michalík, 1999), ale i k mohutnému rozvoju špeciálneho školstva, ústavných zariadení a postupnému budovaniu relatívne samostatnej pedagogickej disciplíny, špeciálnej pedagogiky.

3.2 Problematika knižničnej integrácie v Slovenskej republike

Prvopočiatky intenzívneho úsilia o knižničnú integráciu zaznamenávame v našej knižničnej praxi až v 90. rokoch. Išlo o myšlienky inšpirované celosvetovým trendom, no nevydržali dlho a ich iniciatíva stroskotala. Ako hovorí Lloydová, slová a rétorika o integrácii sa etablovali skutočne dobre, ale čo sa týka praxe, nevidno, že by sa toho veľa dosiahlo (1995).

V súčasnosti sa knižničná integrácie na Slovensku realizuje len vo vybraných verejných knižniciach, ktoré majú väčšinou zriadené špecializované oddelenia pre nevidiacich a slabozrakých používateľov. Tieto knižnice poskytujú špeciálne knižnično-informačné služby a vyvíjajú aktivity zamerané na cielenú spoločenskú integráciu zrakovo znevýhodnených detí a mládeže, napríklad prostredníctvom kolektívnych podujatí integrovaného charakteru.

Čo sa týka integračných aktivít, knižnícka prax je ukrátená o dostatok vlastných skúseností, odbornej literatúry, informácií a podkladov o práci so znevýhodnenými používateľmi, ktorými by sa mohla potenciálne metodicky riadiť a inšpirovať.

Podoby knižničnej integrácie zrakovo znevýhodnených detí a mládeže v súčasnosti, vychádzajú najmä z aplikovania interdisciplinárnych poznatkov špeciálnej pedagogiky, patopsychológie, obcej a vývojovej psychológie, pedagogickej a sociálnej psychológie, ale aj bibliopsychológie, či bibliopedagogiky.

Knižnično-informačné inštitúcie oslovujú školské a výchovno-vzdelávacie zariadenia, s ktorými vzájomne spolupracujú v rámci svojich integračných projektov.

V súčasnosti možno konštatovať, že knižničná prax sa vo svojom integračnom úsilí nespolieha na autodidaktiku, ale vo veľkej miere čerpá skúsenosti práve z integrovaného vzdelávania, ktoré si začalo u nás prebíjať cestu o niekoľko rokov skôr, ešte v sedemdesiatych rokoch.

Kým v minulosti sa u nás, ale i v zahraničí vzdelávali zrakovo znevýhodnení jedinci separovane, prostredníctvom špeciálnych škôl a ústavných zariadení, v 70. rokoch sa od týchto zaužívaných spôsobov upúšťa.

Vo svete dochádza k prijatiu trendu integrovaného vzdelávania detí a mládeže spolu so svojimi intaktnými rovesníkmi, v školských zariadeniach bežného typu. Požiadavka integrácie znevýhodnených detí a mládeže medzi intaktné deti a mládež sa teda aj u nás nastolila veľmi rýchlo.

Akákoľvek segregácia a separácia sa v tomto duchu ukazuje ako znevýhodňujúca či neprirodzená, keďže jedinci so zrakovým znevýhodnením žijú a budú i naďalej žiť v spoločnosti ostatných ľudí, vo veľkej miere intaktných, teda bez zdravotného znevýhodnenia. Zdôrazňuje sa pritom nehumánnosť, odlučovať znevýhodnené deti a mládež z ich prirodzeného prostredia a následné odcudzovanie od spoločnosti.

Proces integrácie sa tiež argumentuje tým, že postihnuté dieťa má právo na to, aby mu spoločnosť poskytovala tie isté príležitosti a podnety na jeho vývin, ako poskytuje ich zdravým rovesníkom (Košč, 1994).

3.2.1 Aktivity integračného charakteru v knižniciach na Slovensku

Skúsenosti knižničnej práce so zdravotne znevýhodnenými používateľmi boli až do začiatku 90 tých rokov veľmi ojedinelé a zriedkavé.

Za jeden z historicky prvých významných krokov v tomto smere možno považovať medzinárodné sympóziu v Košiciach - „*Knižnice a postihnuté deti*“ (5. 10. - 10. 10. 1992), na ktorom odznali zaujímavé idey, povzbudzujúce myšlienky a závery, podnecujúce knižničnú prácu so zdravotne znevýhodnenými deťmi a mládežou.

V rámci prípravy sympózia *Knižnice a postihnuté deti*, iniciovala Knižnica pre mládež mesta Košice v okresných knižniciach na Slovensku dotazníkový prieskum, zameraný na zisťovanie stavu knižničnej práce so zrakovo znevýhodnenými deťmi (Sakálová, 1999, s. 46).

Z vyhodnotenia dotazníkového prieskumu boli vyvodené nasledovné tvrdenia:

- v knižniciach absentujú špecializované oddelenia pre znevýhodnené deti a mládež,
- knižniciam, zaoberajúcim sa knižničnou prácou so skupinou zdravotne znevýhodnených používateľov, chýba dostatok špeciálnej literatúry a dokumentov,
- poskytované služby a zaužívané metódy práce znázorňovali triviálne spektrum.

Netrvalo dlho a problematikou knižničnej práce so znevýhodnenými deťmi a mládežou sa začali naplno venovať aj viaceré profesijné organizácie a spolkové združenia na poli knihovníctva ako Spolok slovenských knihovníkov, Matica slovenská - Slovenská národná knižnica v Martine, či Katedra knihovníctva a vedeckých informácií Filozofickej fakulty UK.

Sympóziu *Knižnice a postihnuté deti* dalo podnet k vytvoreniu pracovnej skupiny, pôsobiacej popri združení Kruhu priateľov *detskej knihy* na Slovensku, ktorá by sa zaoberala otázkami detskej literatúry pre zdravotne znevýhodnené deti. Tak vzniká organizované záujmové združenie *Book Handicap*, ktoré je národnou sekciou IBBY (The International Board on Books for Young) na Slovensku.

Združenie Book Handicap si stanovilo niekoľko nasledovných cieľov:

- organizovať vydávanie kníh o znevýhodnených a súčasne i dokumentov určených pre nich samotných,
- participovať na zriaďovaní špecializovaných oddelení vo veľkých knižniciach s dokumentmi a hrami pre znevýhodnených,
- vytvoriť pri združení Kruhu priateľov *detskej knihy* centrum literatúry pre znevýhodnených spolu s metodickým centrom pre poradenskú službu tvorcom kníh a kompenzačných pomôcok znevýhodnených detí a mládeže,

- aktívne propagovať a prezentovať ciele Book Handicap na verejnosti,
- apelovať na masmédiá za účelom vytvárania dobrých podmienok spolužitia so znevýhodnenými, v duchu hesla „Žijú medzi nami“,
- iniciovať zahraničnú spoluprácu, udržiavať komunikáciu a kooperatívne spolupracovať so zahraničnými partnermi, organizovať odborné semináre,
- organizovať výstavy kníh pre znevýhodnené deti a mládež Dokumentačného centra IBBY v Oslo.

Knižnica pre mládež mesta Košice sa do integračných aktivít zapojila projektom „*Knižničné stredisko pre choré a postihnuté deti a mládež*“, ktorým sa pripojila k Deklarácii práv dieťaťa a tieto zásady rozvíja vo svojej knižničnej činnosti (Kazmárová, 1995, s. 46). Stredisko si predurčilo nasledovné ciele a úlohy:

- spoločne sa podieľať na budovaní špeciálnej zbierky dokumentov, určených pre zdravotne znevýhodnené deti, mládež, ich rodičov a odborníkov,
- pomáhať znevýhodneným pri vzdelávaní, výchove a adaptácii do spoločnosti formou knižničnej práce s týmito skupinami,
- umožniť prístup k špeciálnym dokumentom všetkým, ktorí participujú na vzdelávaní zdravotne znevýhodnených,
- vytvoriť adekvátne podmienky pre vzdelávanie a komunikáciu v bezbariérovom prostredí s úsilím spoločenskej integrácie zdravých a znevýhodnených.

V roku 1997 *Knižnica pre mládež mesta Košice* otvorila svoju pobočku - *Nezábudka*, ktorá začala realizovať integrované podujatia pre zdravotne znevýhodnené a intaktné deti.

Počas integrovaných stretnutí sa môžu obe skupiny detí navzájom prezentovať svojou tvorivosťou, šikovnosťou a vedomosťami, otvára sa im priestor pre vzájomnú hru a spoznávanie. Pobočka Nezábudka disponuje širokým okruhom spolupracovníkov, najmä z oblasti špeciálnej pedagogiky, spolupracuje so súkromným Detským klubom pre rodiny postihnutých detí.

Knižnica Nezábudka je v knižničnej praxi považovaná za jeden z pilotných, priekopníckych projektov knižničnej práce so znevýhodnenými deťmi a mládežou.

Zverejnenie jej doterajších výsledkov a činností sa javí ako veľmi prínosné pre budúce vyhliadky knižničnej práce so znevýhodnenými používateľmi na Slovensku.

Mestská knižnica Piešťany je ďalšou zo slovenských knižníc, ktorá sa vo významnej miere venuje práci so znevýhodnenými používateľmi. Táto knižnica sa už niekoľko rokov systematicky zaoberá programom integrácie intaktných a znevýhodnených detí, mládeže, ale aj dospelých. Jej cieľom je prezentácia schopností, tvorivosti a zručností zdravotne znevýhodnených. Mestská knižnica Piešťany sa svojím snažením usiluje napomáhať búranie informačných bariér i rôznych pretrvávajúcich spoločenských predsudkov.

Práve príprava knižničných podujatí ponúka priestor pre bezprostredné stretnutia, vzájomné spoznávanie a komunikáciu znevýhodnených používateľov s intaktnými. Popri knižnici pôsobí i Rotary-club, ktorý zriadil nadáciu *Pre zdravie detí*.

Mestská knižnica Piešťany v spolupráci s touto nadáciou chce v rámci súčasných i budúcich činností zapojiť intaktné i znevýhodnené dieťa do diania okolo seba (Kazmérova, 1995, s. 49). Súčasťou knižnice sú aj integrované zariadenia - herňa, projektovaná na spôsob centra voľného času a počítačová učebňa pre zdravotne znevýhodnených a sociálne odkázaných.

Na rozvíjaní knižničnej práce a poskytovaní špeciálnych knižničných služieb zrakovo znevýhodneným používateľom vo verejných knižniciach na Slovensku sa vo veľkej miere podieľa *Slovenská knižnica pre nevidiacich a slabozrakých Mateja Hrebendu v Levoči*. Táto knižnica pôsobí ako jediné a jedinečné celonárodné centrum poskytujúce komplexné informácie pre zrakovo znevýhodnených občanov (Žabková, 2006, s. 3).

Teóriu a prax slovenského knihovníctva obohacuje Levočská knižnica prostredníctvom nasledovných činností:

- buduje, spravuje, distribuuje a produkuje špeciálne dokumenty vo zväčšenom, či Braillovom type písma, pre deti i pre dospelých,
- distribúciou a zásielkovou službu svojich špeciálnych dokumentov,
- poskytovaním nielen tradičných výpožičných služieb, ale i cirkulačných výpožičiek, ako pre verejné knižnice na Slovensku, tak aj pre zrakovo znevýhodnených Slovákov v zahraničí,
- publikačnou činnosťou, vydávaním katalógov zvukových dokumentov,
- je centrom pre poskytovanie metodických služieb (24-rom verejným knižniciam na Slovensku),
- organizáciou celoslovenských seminárov k problematike uspokojovania informačných potrieb zdravotne postihnutých používateľov.

Knižničná práca a špeciálne služby pre zrakovo znevýhodnených používateľov vo vybraných verejných knižniciach sa postupne dostávajú na porovnateľnú úroveň so zahraničím. No i napriek tomu je na Slovensku stále veľmi zanedbateľný počet knižníc, ktoré sa naplno zapájajú do procesu knižničnej integrácie, aktívne pracujú so znevýhodnenými používateľmi a poskytujú týmto používateľom špeciálne knižnično-informačné služby.

V tejto situácii je podľa môjho názoru potrebné klásť významný dôraz na spoluprácu veľkých knižníc a ich partnerských organizácii (Knižnica pre mládež mesta Košice - Nezábudka, Mestská knižnica Piešťany, Slovenská knižnica pre nevidiacich a slabozrakých Mateja Hrebandu v Levoči, Book Handicap - IBBY).

Tieto knižnice by sa mali poponáhľať a prebrať akúsi záštitu v aplikovaní metodiky a doterajších skúseností nad ostatnými verejnými knižnicami.

3.2.2.1 Kolektívne, integrované podujatia v Oddelení nevidiacich a slabozrakých Mestskej knižnice v Bratislave

Verejná knižnica plní v komunite informačnú, vzdelávaciu, kultúrnu a sociálnu funkciu. Mestská knižnica v Bratislave so svojim špecializovaným Oddelením pre nevidiacich a slabozrakých, je jedinou verejnou knižnicou v Bratislave, ktorá poskytuje služby aj pre zrakovo znevýhodnených čitateľov.

Knižničná práca so slabozrakými a nevidiacimi používateľmi sa v tomto oddelení neobmedzuje len na základné knižnično-informačné služby a vypožičiavanie zvukových dokumentov. *Mestská knižnica organizuje pre nevidiace deti, mládež a dospelých aj množstvo podujatí zameraných na integráciu nevidiacich a vidiacich čitateľov, na spoločné precítenie a umocnenie literárneho zážitku* (Šudíková, 2007).

Väčšina kolektívnych integrovaných podujatí sa realizuje pre deti a mládež zo Základnej školy internátnej pre nevidiacich a slabozrakých na Svrčej ulici v Bratislave, s ktorými Mestská knižnica pri ich príprave aj aktívne spolupracuje.

Kolektívne podujatia integračného charakteru sa začali organizovať v Oddelení nevidiacich a slabozrakých už v decembri 2005. Cieľom jednotlivých podujatí je vzbudiť u zrakovo znevýhodnených detí a mládeže záujem o čítanie, keďže ich handicap predstavuje isté obmedzenie prístupu k informáciám a informačným zdrojom, v dôsledku ktorého môžu tieto deti na rozdiel od svojich intaktných rovesníkov trpieť na užší okruh záujmových aktivít i vedomostí.

Mestskej knižnici v Bratislave sa v spolupráci s Rádiom Devín a za finančnej podpory Ministerstva kultúry SR podarilo úspešne zrealizovať niekoľko integrovaných stretnutí pod zastrešujúcim názvom *Čítajme spolu*. Hlavná filozofia celého projektu, ktorý bol rozčlenený do ďalších tematicky odlišných stretnutí je poskytnúť zrakovo znevýhodneným a intaktným deťom a mládeži spoločný priestor na integrované stretávanie, vzájomné spoznávanie, či spontánnu zábavu.

Z cyklu Projektu Integrovaných podujatí *Čítajme spolu*, zrealizovala Mestská knižnica v Bratislave, v Oddelení nevidiacich a slabozrakých nasledovné podujatia: **Popoludnie s Andersenovými rozprávkami, Letné dobrodružstvo v knižnici, S Katkou Brychtovou o láske, Zločin a detektívka v knižnici, Čaro a kúzla zimných dní, Pipi Dlhá Pančucha a kamaráti, „MY VÁM - VY NÁM“, Psík, ktorý pracuje, Elá a Hop v rozprávke...**

V nasledujúcom texte sa pokúsim o stručný prehľad a analýzu niekoľkých úspešne zrealizovaných, kolektívnych integrovaných podujatí Mestskej knižnice v Bratislave z minulosti. Na tomto mieste by som chcela venovať veľkú pozornosť ich réžii a dramaturgii, metódam kolektívneho, prípadne individuálneho pôsobenia, ktoré využívali a takisto hlavným myšlienkam, cieľom, základným zámerom a v závere jednotlivých zorganizovaných podujatí i konečnému zhodnoteniu.

Čo sa týka tematického záberu týchto podujatí, ten tvoria skutočne rôznorodo zamerané akcie určené pre skupiny zrakovo znevýhodnených detí, mládeže, dospelých a širokú verejnosť.

Popoludnie s Andersenovými rozprávkami predstavuje pilotnú akciu z cyklu podujatí, orientovaných na integráciu zrakovo znevýhodnených detí a mládeže *Čítajme si spolu*. Organizátori využili viacero kolektívnych metód pôsobenia na detského čitateľa. Redaktorky Slovenského rozhlasu a rádia Regina pútavo rozprávali o živote a diele H. CH. Andersena, taktiež využili možnosti sprievodnej interaktívnej diskusie, či zábavné formy práce s čitateľmi ako súťaže, hry, kvízy a hádanky. Medzi zrakovo znevýhodnenými a intaktnými návštevníkmi, ktorí vytvorili zmiešané súťažné družstvá tak vznikla obojstranná aktívna spolupráca na báze vzájomnej

komunikácie a dopĺňania sa. Súťažiacimi, boli žiaci tretieho až piateho ročníka Evanjelického lýcea Palisády spolu so žiakmi Základnej školy internátnej pre nevidiacich a slabozrakých v Bratislave. Integrované družstvá odpovedali na rôzne jednoduché otázky, týkajúce sa predtým vypočutej a dôkladne prerozpravanej problematiky. Za každú správnu odpoveď získali bonusové body.

Keďže dominantným znakom rozprávania bola interaktivita, súťažiaci dostali priestor na vymýšľanie a domýšľanie vlastných rozprávok. Tento spôsob integračného úsilia a knižničnej práce považujem za veľmi prínosný. Jednak dáva deťom a mládeži veľmi veľký otvorený priestor na dostatočné zapojenie ich imaginácie, vlastnej fantázie, obrazotvornosti a v druhom prípade ich zjednocuje, posilňuje vzájomnú spolupatričnosť, tímového ducha, čím odbúrava akékoľvek bariéry medziľudskej komunikácie, či vopred nastolené predsudky.

Na podujatí „*MY VÁM - VY NÁM*“ sa zúčastnili žiaci Základnej umeleckej školy Jozefa Kresánka a žiaci Základnej školy internátnej pre nevidiacich a slabozrakých. Ako už naznačuje samotný názov podujatia, išlo o oddychové spoločensko-kultúrne popoludnie venované umeleckému prednesu beletrie a hudobným ukázkam talentovanej mládeže.

Z metód kolektívneho pôsobenia, ktoré boli v priebehu tohto veľmi úprimného a srdečného stretnutia aplikované by som spomenula literárne pásmo, umelecký prednes, ale i sprievodnú propagáciu a výstavku rôznych výtvarných prác mladých, zrakovo znevýhodnených umelcov. Celé podujatie sa nieslo vo veľmi priateľskom, ľudskom a úprimnom duchu. Niektoré zo zúčastnených detí predviedli veľmi suverénny výkon, zatiaľ čo iné potrebovali istý čas na aklimatizáciu a pred vystúpením na verejnosti sa ich zmocnila nepríjemná tréma, ktorá bola čoskoro zažehnaná. Najmä mladí zrakovo znevýhodnení študenti, sužovaní trémou predviedli skutočne úctyhodný výkon. Svojim hudobným nadaním alebo literárnym talentom často prevyšovali svojich intaktných kolegov a tak sa nám divákovi postarali o neopakovateľný umelecký zážitok.

V závere podujatia boli všetci účinkujúci odmenení diplomami a hodnotnými cenami. Nasledovala symbolická recepcia spojená s prehliadkou výtvarných prác zrakovo znevýhodnených v Oddelení nevidiacich a slabozrakých Mestskej knižnice.

Cieľom tohto integračného popoludnia bola osobná umelecká prezentácia. Každý jeden z účinkujúcich sa musel popasovať so strachom z verejného vystúpenia. Niektorí viac, iní zase menej, ale odmena za vlastnú prezentáciu a prekonanie samého seba určite stála zato.

Ďalšie stretnutie *S Katkou Brychtovou o láske* z cyklu integrovaných podujatí Čítajme si spolu, zorganizovala Mestská knižnica v spolupráci s Rádiom Devín. Podujatie bolo určené pre mládež vo veku 14 až 15 rokov a naplno využilo metódy kolektívneho pôsobenia na čitateľa, vyplývajúce zo spontánnej, uvoľnenej diskusie, besedy, a rozprávania hlavného hosťa Kataríny Brychtovej.

Beseda sa veľmi účelne a systematicky prelínala s literárnym pásmom. Stmelujúcim motívom všetkých diskusií bol motív lásky, sklamaní, otázok čo vlastne od partnerských vzťahov mládež očakáva, nenaplnených pocitov dospievajúcich, ale aj odlišností nadväzovania kontaktov v súčasnosti na rozdiel od minulosti. Jednotlivé diskusie sa prelínali s čítačkami známych literárnych titulov určených dospievajúcej mládeži ako napríklad *Jediná*, Kláry Jarunkovej, *Normálny Cvok* od Petra Holku a príbeh *Rómea a Júlie*.

Scenár podujatia vyzeral nasledovne:

Úvodnú čítačku predstavoval dievčenský román Kláry Jarunkovej, *Jediná*. Po prezentácii vstupnej ukážky sa rozpútala diskusia so zámerom dať hlavné slovo publiku a potlačiť akékoľvek rozpaky. O problémoch drogovej závislosti pojednávala nasledujúca čítačka z knižky *Taký normálny cvok*.

Predmetom tretej časti podujatia boli voľné asociácie a pocity detí o svojich vlastných problémoch, radoostiach a skúsenostiach s láskou, nasledovali otázky podporujúce otvorenú diskusiu a aktívne premýšľanie zúčastnenej mládeže.

Štvrtá etapa integrovaného stretnutia mala konfrontačný charakter, keďže jej účelom bolo porovnávanie niekoľkých podobných príbehov, ktoré deti čítali v minulosti. Hlavnými porovnávacími kritériami, sa stali autori, tituly, dej a konanie literárnych hrdinov.

Ako posledná prišla na rad literárna ukážka tragického príbehu lásky Rómea a Júlie. Prioritným cieľom podujatia bol pokus o rozpútanie otvorenej diskusie medzi zrakovou znevýhodnenou a intaktnou mládežou, vzbudiť záujem o život zrakovo znevýhodnených ľudí, akým spôsobom riešia svoje každodenné problémy, prípadne rôzne životné situácie za účelom porovnávania a spoznávania znevýhodnených, či búrania sociálnych bariér.

Pozoruhodný projekt *Ja - ty - my: slovo - obraz - svet* vznikol v odbornej spolupráci psychologičiek venujúcich sa arteterapii a Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska. Uskutočnené stretnutia sa zamerali na medziľudské vzťahy, pričom nešlo nepostrehnúť motív vzťahov dvoch odlišných skupín, ktoré sa však navzájom dopĺňajú a vzájomne obohacujú vnímanie vlastného sveta.

Projekt využil hneď niekoľko metód kolektívnej práce s čitateľmi. Na základe verejnej čítačky dostali deti za úlohu pohrať sa so svojou fantáziou, dovymýšľať si pokračovanie rozčítaného príbehu a následne ho i výtvarne znázorniť. Podujatie *Ja - ty - my: slovo - obraz - svet*, bol taktiež propagovaný ako *tvorivé dielne pre zdravých a zrakovo postihnutých ľudí, ktorí mohli zažiť čítanie netradičnou formou*.

Výsledky tejto kreatívnej činnosti boli exponované verejnosti na vernisáži v Mestskej knižnici a neskôr nainštalované do svetelných lighboxoch vo vstupnej časti Mestskej knižnice.

Čítajme si spolu: Zločin a detektívka je ďalším významným literárnym stretnutím v knižnici, podporujúci integráciu detí a mládeže zo Základnej školy internátnej pre nevidiacich a slabozrakých spolu s ich rovesníkmi z Evanjelického lýcea v Bratislave.

Literárne texty detektívnych príbehov a záhad čítal moderátor podujatia Dado Nagy. Po prečítaní vstupných ukážok, detektívnych príbehov od A. Christie, A. C. Doylea či iných významných autorov tohto žánru nasledovala aj diskusia zvedavých detí a mládeže s hlavným hosťom programu kriminalistom Štepanom Šandorom. Otázky smerovali k odhaľovaniu lúpežných zločinov, prepadov, detektívnej a kriminalistickej práci, o postupoch vyšetrovania na mieste činu, či zatýkaní, ktoré moderátor porovnával s tými, na ktoré môžeme natrafiť pri čítaní detektívnej literatúry. Moderátor programu, Dado Nagy, spolu s hosťom predviedli dramatizáciu scény ako polícia zatýka vraha.

Vo voľnej besede a diskusii smerovala zvedavosť znevýhodnených účastníkov práve k otázkam ako sa môžu stať detektívmi, kriminalistami alebo vyšetrovateľmi. Odpoveď Štepana Šandora z Úradu justičnej a kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru však bola nemilosrdne jednoznačná, bez akýchkoľvek okolkov detí a mládež priamo upozornil, že ide o pozíciu, ktorá si vyžaduje bezchybný zdravotný stav.

3.2.2.2 Kolektívne, integrované podujatia pre nevidiace a slabozraké deti a mládež v Staromestskej knižnici v Bratislave

Staromestská knižnica v Bratislave od roku 2007 organizuje (jediné) integrované podujatie *Zastretý farebný svet* pre zrakovo znevýhodnené deti a mládež zo Základnej školy internátnej na Svrčej ulici a ich intaktných rovesníkov, žiakov zo Základnej školy na Grösslingovej ulici.

Integrované stretnutie Zastretý farebný svet tvoril kultúrny program na ktorom spolupracovali obe zainteresované skupiny detí a mládeže, ale súčasťou bola aj výstavka výtvarno-umeleckých prác nevidiacich a slabozrakých. Mladí protagonisti si pripravili kultúrny program pozostávajúci z umeleckého literárneho pásma, prednesu poézie a prózy, či spevu.

Súčasťou kultúrno-spoločenského stretnutia bola i sprievodná propagačná výstavka rôznych keramických predmetov, ilustrácií a výrobkov z produkcie detí zo Základnej školy internátnej pre nevidiacich a slabozrakých. Po skončení podujatia bola výstavka nainštalovaná vo vstupných priestoroch budovy knižnice, kde si ju mohli prezrieť i ostatní používatelia knižnice.

„Zastretý farebný svet“ využíval kombináciu dvoch najvyužívanejších metód kolektívneho pôsobenia v slovenských knižniciach a to útvár literárneho pásma v kombinácii s názornou propagáciou umeleckých výrobkov a prác.

Cieľom uskutočnenia podujatia, ktoré sa zámerne konalo dňa 13. novembra, kedy si pripomíname deň nevidiacich, bola myšlienka integrovaného stretnutia rovesníkov, ktorých spájajú rovnaké záujmové aktivity s cieľom seba prezentácie.

A taktiež idea uviesť tento deň do povedomia intaktných detí a mládeže, uvedomiť si, že ich zdravotne znevýhodnení rovesníci sú takí istí a venujú sa rovnakým záujmovým aktivitám ako oni sami.

4 PRIESKUM

V januári 2009 som zorganizovala v bratislavských verejných knižniciach dotazníkový prieskum, ktorého cieľom bolo získať informácie o realizácii integrovaných knižničných podujatí zameraných na zrakovo znevýhodnené deti a mládež.

V rámci svojho prieskumu som oslovila šesťnásť verejných knižníc, pôsobiacich v piatich bratislavských obvodoch.

Z výskumných metód zameraných na získavanie empirických údajov som aplikovala exploračné metódy - formou elektronicky zaslaného dotazníka, osobného rozhovoru a riadeného štandardizovaného rozhovoru.

Cieľom dotazníkového prieskumu, ako aj priameho štandardizovaného rozhovoru, pri ktorom som vychádzala zo štruktúrovanej osnovy vopred pripraveného dotazníka, bolo zistiť do akej miery a či vôbec organizujú mnou oslovené verejné knižnice aktivity integračného charakteru, ďalej v akej intenzite pracujú so zrakovo znevýhodnenými deťmi a mládežou, prípadne s ktorými konkrétnymi inštitucionalizovanými zložkami spolupracujú.

V snahe docieľiť presnosť a úplnosť zodpovedaných otázok, ale aj úsiliu predísť prípadnému nedorozumeniu zo strany oslovených respondentov, snažili sme sa o jasnú, zreteľnú štylizáciu otázok prostredníctvom formulácie alternatívnych odpovedí. Preferovali sme teda spôsob uzavretých odpovedí na nami položené otázky, ale taktiež sme respondentom nezabudli vymedziť priestor pre prípadné dodatočné poznámky.

V knižniciach, ktoré som sa rozhodla navštíviť osobne (išlo o verejné knižnice v obvodoch Bratislava I. – III.), za účelom zrealizovania štandardizovaného rozhovoru, som kládla knižnično-informačným pracovníčkam otázky takým spôsobom, akým boli koncipované v samotnom dotazníku. Spôsob priamej komunikácie síce možno považovať za časovo náročný, ale za veľkú výhodu považujem osobný kontakt s knihovníkom a potenciálnym miestom vykonávania integrovanej knižničnej práce.

Realizácii knihovníckeho prieskumu s aplikovaním sociologických metód predchádzalo vytýčenie hypotéz, tvrdení a situácií, ktorých platnosť sa budem snažiť zodpovedať v záverečnom vyhodnotení. Jedná sa o nasledovné hypotézy:

1. Viac ako jedna tretina z celkového počtu oslovených verejných knižníc v Bratislave sa v bežnej praxi nevenuje knižničnej práci so znevýhodnenými deťmi a mládežou.
2. Viac ako jedna tretina z celkového počtu oslovených verejných knižníc v Bratislave neorganizuje integrované podujatia (pre zdravotne znevýhodnené a intaktné deti a mládež).
3. Každá z oslovených knižníc reálne participuje na partnerskej spolupráci aspoň s jednou konkrétnou inštitucionálnou zložkou. V dotazníku sme uviedli nasledovné možnosti: škola, rodina, ústavy, únie, iné.

Počas vykonávania dotazníkového prieskumu som sa stretla i s nepriaznivými a negatívnymi skúsenosťami.

V prvom prípade išlo o zlyhanie elektronickej komunikácie, kedy mi jedna z oslovených knižníc nebola schopná odpovedať na otázky a obratom mi niekoľkokrát späťne zaslala prázdny, nevyplnený dotazník.

V druhom prípade ma veľmi zaskočila otázka vedúcej pracovníčky, s ktorou som vykonávala riadený rozhovor. Na moju otázku, či daná knižnica spolupracuje so zrakovo znevýhodnenými používateľmi mi vedúca knižnice odpovedala protiotázkou a akí sú to tí znevýhodnení používatelia?

4.1 Analýza

Nasledovnými zisteniami sa mi potvrdila správnosť tvrdenia prvej hypotézy, že *viac ako jedna tretina z celkového počtu oslovených verejných knižníc v Bratislave sa v bežnej praxi nevenuje knižničnej práci so znevýhodnenými deťmi a mládežou.*

**KNIŽNICA x KNIŽNIČNÁ PRÁCA SO ZDRAVOTNE
ZNEVÝHODNENÝMI**

BRATISLAVA 1

Mestská knižnica v Bratislave *pracuje so ZZ*

Staromestská knižnica *pracuje so ZZ*

BRATISLAVA 2

Knižnica Ružinov *pracuje so ZZ*

Miestna knižnica Podunajské B. *nepracuje so ZZ*

Miestna knižnica Vrakuňa *nepracuje so ZZ*

BRATISLAVA 3

Knižnica Bratislava Nové Mesto *pracuje so ZZ*

Miestna knižnica Rača *nepracuje so ZZ*

BRATISLAVA 4

Dom kultúry Dúbravka, OKIS *nepracuje so ZZ*

Miestna knižnica Karlova Ves *nepracuje so ZZ*

Miestna knižnica Lamač *nepracuje so ZZ*

Miestna knižnica Devínska N. Ves *nepracuje so ZZ*

Miestna knižnica Devín *nepracuje so ZZ*

Miestna knižnica Záhorská B. -----

BRATISLAVA 5

Miestna knižnica Petržalka *nepracuje so ZZ*

Miestna knižnica Jarovce *nepracuje so ZZ*

Miestna knižnica Rusovce *nepracuje so ZZ*

Tabuľka 1 Knižničná práca so zdravotne znevýhodnenými

Na základe vyhodnotenia dotazníkového prieskumu možno skonštatovať, že zo 16 oslovených verejných knižníc v Bratislave 4 verejné knižnice reálne pracujú so znevýhodnenými používateľmi. Ide o dve knižnice z obvodu Bratislava I., Mestskú knižnicu v Bratislave (Oddelenie nevidiacich a slabozrakých) a Staromestskú knižnicu. Ďalšou je Knižnica Ružinov (Bratislava 2) a Knižnica Bratislava nové mesto (obvod Bratislava 3).

NÁZOV KNIŽNICE	ORGANIZUJE INTEGROVANÉ PODUJATIA?	S KTORÝMI SKUPINAMI ZNEVÝHODNENÝCH PRACUJE?
MESTSKÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE	✓	ZRAKOVO ZNEVÝHODNENÍ POUŽÍVATELIA
STAROMESTSKÁ KNIŽNICA	✓	ZRAKOVO A TELESNE ZNEVÝHODNENÍ POUŽÍVATELIA
KNIŽNICA RUŽINOV	-	TELESNE ZNEVÝHODNENÍ POUŽÍVATELIA
KNIŽNICA BRATISLAVA NOVO MESTO	✓	SLUCHOVO A TELESNE ZNEVÝHODNENÍ POUŽÍVATELIA

Tabuľka 2 Organizovanie integrovaných podujatí

Vyhodnotenie v tabuľke číslo 2, potvrdilo platnosť druhej predpokladanej hypotézy, že *viac ako jedna tretina z celkového počtu oslovených verejných knižníc v Bratislave neorganizuje integrované podujatia (pre zdravotne znevýhodnené a intaktné deti a mládež).*

Každá z oslovených knižníc reálne participuje na partnerskej spolupráci aspoň s jednou konkrétnou inštitucionálnou zložkou. V dotazníku sme uviedli nasledovné možnosti: škola, rodina, ústavy, únie, iné.

KNIŽNICA x INŠTITUCIONÁLNA ZÁKLADŇA	
Mestská knižnica v Bratislave	ZŠ, ZŠI, VŠ, ÚNSS, rodina, knižnice, osobnosti
Staromestská knižnica	Školy, rodina, ústavy, médiá, osobnosti
Knižnica Ružinov	ZŠ, SŠ, rodina, Jednota dôchodcov, osobnosti
Knižnica Bratislava Nové Mesto	ZŠ, osobnosti
Miestna knižnica Rača	Materské školy
Dom kultúry Dúbravka OKIS	Materské školy, osobnosti
Miestna knižnica Karlova Ves	Materské školy, ZŠ, médiá, osobnosti
Miestna knižnica Lamač	Materské školy, ZŠ, médiá, osobnosti
Miestna knižnica Devín	Materské školy, ZŠ, médiá, osobnosti
Miestna knižnica Devínska N. Ves	Materské školy, ZŠ, rodina
Miestna knižnica Petržalka	Školy, SSK, KKIV UK

Tabuľka 3 Spolupráca

Do Tabuľky 3, znázorňujúcej inštitucionálnu spoluprácu neboli zahrnuté knižnice, ktoré nespolupracujú s vybranými inštitucionálnymi zložkami. Väčšinou sa jedná o knižnice len s obmedzeným výpožičným časom a obsadením personálu skôr na dobrovoľníckej báze (Bratislava 5).

Ide o nasledovné knižnice:

- Miestna knižnica Vrakuňa
- Miestna knižnica Podunajské Biskupice
- Miestna knižnica Jarovce
- Miestna knižnica Rusovce
- Miestna knižnica Čunovo

Vyhodnotením dotazníkového prieskumu, ktorý som zrealizovala v priebehu januára 2009 vo verejných knižniciach v Bratislave, na vzorke 16 oslovených knižníc sa mi potvrdila opodstatnenosť tvrdenia v troch predpokladaných hypotézach.

Predpokladaná realita, že *viac ako jedna tretina z celkového počtu oslovených verejných knižníc v Bratislave sa v bežnej praxi nevenuje knižničnej práci so znevýhodnenými deťmi a mládežou*, nie je vo väčšine prípadov v slovenských knižniciach spôsobená nezáujmom zo strany verejných knižníc, ale mnohými ďalšími nepriaznivými faktormi ako sú napríklad priestorové kapacity, finančné prostriedky, nedostatočne kvalifikovaný personál.

Dve z knižníc, ktoré v súčasnosti neorganizujú integrované podujatia pre znevýhodnené deti a mládež uviedli, že v blízkej budúcnosti sa chystajú otvoriť nové pracovisko - bezbariérové pobočky, kde sa touto problematikou budú zaoberať.

Záujem o inovácie, rozvoj partnerskej spolupráce a nového spektra knižničných aktivít transparentne potvrdzujú aj aktivity knižníc, ktoré rozvíjajú vo vzájomnej spolupráci spolu s inštitucionálnou základňou.

5 TENDENCIE INTEGRÁCIE V KNIŽNIČNOM PROSTREDÍ

Návšteva knižnice sa stáva v súčasnosti na niektorých špeciálnych školách povinnou súčasťou vyučovacieho procesu a kolektívne podujatia integrovaného charakteru popritom nevynímajúc. Aktivita tohto druhu vyžaduje nielen samostatnú špecifickú prípravu učiteľa a knihovníka, ale aj ich vzájomnú spoluprácu (Jancurová, 2006).

Samotná návšteva knižnice skupinou znevýhodnených používateľov zastáva významnú úlohu najmä vo vyučovacom procese zrakovo znevýhodnených detí a mládeže. Jednou zo základných funkcií a cieľov je *sprostredkovanie sociálneho kontaktu*. Na integrované podujatia sa vopred pripravujú nielen zrakovo znevýhodnení, ale i návštevníci intaktnej populácie.

Úlohu spolupracujúcich koordinátorov zastáva špeciálny pedagóg a knihovník. Profesionalita prístupu knihovníka v procese integrácie spočíva nielen v úlohe koordinátora aktivity, ale i v motivovaní detí a mládeže, sledovaní a odpozorovaní čo dieťa vie, tvorivou prácou s deťmi a mládežou.

Knihovník dokáže dieťa povzbudiť, pochváliť, umožní mu manipulovať s knižničnými dokumentmi a zoznamovať sa s priestormi knižnice. Zrakovo znevýhodneným deťom treba ponechať osobitný priestor na prezentáciu, nie všetko robiť za nich. Taktiež ich nemôže ľutovať, podceňovať a vnútorne odmietat'. Priamej účasti na integrovanom knižničnom podujatí predchádza dôkladná príprava žiakov v škole. Ako zrakovo znevýhodnené deti, tak aj intaktné deti sa na návštevu podujatia pripravujú vopred, zoznamujú sa s témou o ktorej sa bude pojednávať, s problematikou, jej osobitosťami.

Jancurová (2006) zo Slovenskej akadémie vied v Bratislave však poukazuje na rozdielnosť prípravy oboch týchto skupín. *Kým pri zdravých deťoch sa pri príprave sústreďuje pozornosť na objekt knižnice a význam knižnice ako inštitúcie, prípadne na vybranú tému, určeného spisovateľa a podobne.*

Pri znevýhodnených skupinách pripravujeme dieťa predovšetkým na kontakt s iným (neznámym) sociálnym prostredím a s neznámym človekom – knihovníkom.

Tieto deti potrebujú oveľa silnejšiu spätnú väzbu, priestor pre vlastnú realizáciu, možnosť vyniknúť a spontánne vyjadriť svoje pocity. Je potrebné vytvoriť pre nich príjemnú, nerušenú atmosféru, kde by sa znevýhodnené deti osmelili a nebáli prejaviť svoje zručnosti a kvality.

5.1 Hľadiská integrovaných podujatí

Z aspektu rozsahu a kvality integrácie výchovy znevýhodnených uvádza Vašek tri základné úrovne (2003, s. 55), ktoré sa následne pokúsim premietnuť do knihovníckej praxe.

Miestny aspekt predstavuje vzdelávanie znevýhodnených detí a mládeže spolu s ich intaktnými rovesníkmi v tej istej budove alebo areáli, ale keďže sa tieto skupiny sústreďujú v osobitne vyhradených priestoroch, či triedach, ich kontakty sú len sporadické a značne obmedzené.

Knižničná prax sa snaží práve tomuto segregovanému stanovisku vyvarovať. Knižnica ako článok participujúci na spoločenskej integrácii zrakovo znevýhodnených, usporadúva organizované podujatia orientované na zámerné stretnutia zrakovo znevýhodnených detí a mládeže s intaktnými. Nachádza rôzne kreatívne metódy prepojené interaktívnymi hrami, tvorivými dielňami, workshopmi, prezentačnými výstavkami, autorským čítaním a besedami, ktorými by sa akoby snažila postupne posúvať a následne eliminovať pomyslené hranice podvedomého spoločenského tabu detí a mládeže.

Cieľom knižnice je tieto používateľské skupiny stmelovať, budovať, upevňovať a posilňovať ich priateľstvá, nie ich vzájomne segregovať.

Sociálna hľadisko hovorí o výchove a vzdelávaní uskutočňovaných v odlišných priestoroch, no i napriek tomu dochádza k pomerne bohatému a pravidelnému stretávaniu sa znevýhodnených s intaktnými.

V komparácii s knižničnou problematikou a integračnými aktivitami by som chcela podotknúť, že v knižnici sa stretávajú znevýhodnené deti a mládež navštevujúce prevažne internátnu školu pre nevidiacich a slabozrakých s ich intaktnými rovesníkmi, z iného typu školského zariadenia. Pri týchto spoločenských stretnutiach je dôležité vypestovať si istý návyk pravidelnosti.

Väčšina knižníc sa preto rozhodla organizovať svoje projekty integračného charakteru v istých tematických a periodických cykloch, čím im súčasne buduje nielen tradíciu, prestíž, ale i obľúbenosť konkrétnych podujatí u detí a mládeže.

Tretie hľadisko predstavuje *funkčnú úroveň*, kde zrakovo znevýhodnení sú plne, bez akéhokoľvek obmedzenia integrovaní medzi svojich intaktných spolužiakov, navštevujú tú istú triedu, dodržiavajú rovnaké učebné osnovy i didakticko-výchovné štandardy.

O presadenie a dosiahnutie funkčnej úrovne sa v rámci knižničnej práce s deťmi a mládežou usilujú i knižnice. V konečnom dôsledku to odzrkadľuje aj profesionálny prístup knihovníka, ktorý by mal k obom zainteresovaným používateľským skupinám pristupovať partnersky a rovnocenne, dokázať žiakom poskytnúť citlivú a adresnú pomoc. Žiaci musia mať rovnaké príležitosti na plné využitie svojich potencialít, nech sú akékoľvek (Lloydová, 1995).

Rozsah a kvalita integrácie výchovy zrakovo znevýhodnených detí a mládeže je v súčasnosti rozdielna nielen v jednotlivých štátoch sveta, ale aj na vnútroštátnej úrovni dosahuje odlišnú úroveň.

Zdravotné znevýhodnenie treba v spoločnosti koncipovať ako spoločnú skúsenosť ľudstva, z čoho by sme mali vychádzať i pri plánovaní a poskytovaní knižničných služieb, špeciálnom vzdelávaní a výchove.

6 ODOPORÚČANIA PRE PRAX

V tejto kapitole by som sa chcela pokúsiť o zovšeobecnenie skúseností práce so zdravotne znevýhodnenými deťmi a mládežou, vymenovať niekoľko významných predpokladov, ktoré treba mať na zreteli a v konečnom dôsledku i vytvoriť návrh realizácie vlastného podujatia s ohľadom na psychologické špecifiká práce so skupinou zrakovo znevýhodnených používateľov.

Základné predpoklady realizácie knižničnej integrácie

Stanovenie metód pôsobenia na čitateľov, typy podujatí

Predstavuje metódy individuálneho a kolektívneho pôsobenia, pričom ako ideálna cesta sa javí kombinácia viacerých metód súčasne.

- metódy individuálneho pôsobenia: rozhovor so zrakovo znevýhodneným používateľom, adresné rozširovanie informácií, bibliografická informačná služba, konzultačné služby.
- metódy kolektívneho pôsobenia: exkurzie, besedy, diskusie, rozprávanie a výklad, prednáška, literárny večer, matiné, pásmo. Veľmi populárne, najmä u detí sú zábavné formy práce ako súťaž, hry, kvízy, hádanky. Do metód kolektívneho pôsobenia zaradujeme aj knižničné výstavy, ktoré sú zväčša sprievodnými akciami podujatia.

V súčasnej knižničnej praxi využívajú knižnice participujúce na integrácii zrakovo znevýhodnených používateľov nasledovné spôsoby dramaturgie podujatí:

Prvý spôsob tzv. „vžívania intaktných detí a mládeže do role nevidiacich“, pričom sa zoznamujú s rôznymi kompenzačnými pomôckami, eliminujúcimi dôsledky postihnutia. Ide o rôzne informačné prednášky, ktoré zastrešuje podľa môjho názoru nie príliš charakteristické označenie „Žijú medzi nami,“ ktoré skôr pôsobí anti-integratívne až pejoratívne znevažujúco.

Okrem prezentácie kompenzačných pomôcok, predvádza podujatie intaktnej skupine, samotné dôsledky znevýhodnenia rôznymi ukážkami ako napríklad zaviazaním očí a následným prekonávaním rôznych prekážok v priestore, ktorým sú každodenne vystavení zrakovo znevýhodnení jedinci.

Druhý spôsob dramaturgie integrovaných podujatí, by som nazvala „Ukáž čo vieš.“ Intaktné a znevýhodnené deti si pripravlia kultúrny program a navzájom prezentujú svoje schopnosti.

Môžeme sa stretnúť i s tzv. zmiešanými interpretmi, kde nevidiace dieťa hrá na klavíri a vidiace dieťa spieva. Metódu zmiešaných družstiev využívajú aj interaktívne súťaže, slúžiace na podporu tímovosti. Forma súťaže odzbrojuje akékoľvek predsudky, spoločným motívom je záujem detí. Metódy zábavnej práce vychovávajú deti k spontánnosti, vzájomnej komunikácii, učia a pestujú v nich zmysel rovesníckej pomoci.

Zohľadňovať špecifiká knižničnej práce so zrakovo znevýhodnenými

- nevidiace deti celkom inak spoznávajú skutočnosť ako vidiace,
- treba vziať do úvahy stupeň zrakového znevýhodnenia, čas a spôsobu jeho vzniku,
- nevyhnutná potreba sústavného ohmatávania, vyplývajúca zo znevýhodnenia a zúženej možnosti vnímania, pričom podstatne vzrastá význam: sluchových, hmatových, čuchových a chuťových vnemov,
- zvýšená závislosť od prostredia – obmedzenosť pohybovej aktivity,
- strata zraku mierni životný temperament,
- strata zraku a porucha zmyslových orgánov zužuje okruh prijímaných poznatkov (chudobná slovná zásoba),
- nervová sústava slabozrakých je labilná, dokážu sa (pre niečo) rýchlo nadchnúť, no rýchlo sa unavia,
- ťažkosti pri nadväzovaní stykov a spoločenských kontaktov.

Osobnosť a profesionalita knihovníka

- Rovnaký prístup ku každému používateľovi,
- pozná špecifiká knižničnej práce so zrakovo znevýhodnenými, ktoré uplatňuje aj v praxi,
- rovnako a spravodlivo hodnotí správanie,
- je trpezlivý a partnerský,
- pozitívne deti motivuje a vie pochváliť
- vystupuje takým spôsobom, aby bol pre deti vzorom identifikácie správania.

Podujatia cielene vychádzajú zo základnej myšlienky

Knižnično-informačný pracovník ako hlavný realizátor podujatia, musí vopred pouvažovať, v akom duchu sa bude podujatie niesť. Vieme, že pôjde o kolektívne integrované podujatie, ale rozvoj akých vlastností bude podporovať, ako formou a akými prostriedkami?

Odporučila by som rozvoj prosociálnych vlastností na ceste k používateľskej integrácii:

- komunikácia, vzájomné počúvanie, naučiť sa vypočuť a prijímať názory druhých,
- úcta k sebe a ku komunite – ak si nevážim samého seba, ako si môžem vážiť ostatných?
- vzájomná pomoc, spolupatričnosť a podpora bez nároku na odmenu,
- interpersonálna komunikácia, sociálna empatia,
- schopnosť hovoriť o vlastných pocitoch, aby ma pochopili i ostatní,
- pozitívne hodnotenie druhých.

Na základe predchádzajúceho definovania *Základných predpokladov realizácie knižničnej integrácie* a empirickej skúsenosti sa pokúsim o zostavenie koncepcie postupnosti a návrhu vlastného integrovaného kolektívneho podujatia pod názvom „**Pod’me SPOLU skákať z rozprávky do rozprávky**“.

TVORBA OSNOVY

1. Vymedzenie príslušnej vekovej kategórie, ktorej bude podujatie určené.
2. Výber dostupnej, a deťom známej intencionálnej literatúry, deti by mali príbeh vopred poznať, aby sa dokázali aktívne zapájať. V tomto smere odporúčam vopred sa dohodnúť na spolupráci s pedagógom.
3. Stanovenie metód práce, formy a metódy ich prevedenia: metóda predčítania, kde deti kolektívne dotvárajú obsah rozprávky, zosobňujú rozprávkové postavičky interpretáciou svojho konania (nemusí sa vždy stotožňovať s konaním postáv v príbehu – kladieme predsa dôraz na detskú imagináciu).
4. Využívame možnosti sprievodných podujatí, nainštalovaním výstavky, kde môžu deti súčasne prezentovať svoje schopnosti, prostredníctvom výtvarných prác. Prípadne využiť čas prestávky na kreatívne workshopy, oddych a občerstvenie.

Stanovenie metód práce:

1. Knihovník spolu s pedagógom predčítavajú obsah príbehu, náhle čítanie prerušia a vyberú prihlásených dobrovoľníkov, ktorých úlohou je znázorňovať pokračovanie deja, podľa ich vlastnej réžie „detskými očami“.
2. Knihovník s pedagógom nápomocne usmerňujú vymyslené konanie postáv a spolu s ostatnými divákmi ako aj protagonistami ho analyzujú.
3. Do deja sa snažia vsunúť konkrétne ciele integrácie, napríklad na základe fantastického príbehu:

Deti sa práve ocitli na planéte doteraz nepoznaného kmeňa domorodcov, ktorý je charakteristický konzumáciou určitého druhu ovocia. Všetkým deťom sa zaviažu oči a na základe ochutnávky a ohmatávania identifikujú obľúbené jedlo domorodého kmeňa.

Pri realizácii kolektívnych integrovaných podujatí považujem za nevyhnutné zohľadňovať a dôkladne poznať psychologické charakteristiky ako aj špecifiká danej skupiny, napláňovať si scenár podujatia vopred, s dôslednou analýzou metód a krokov postupnosti.

7 ZÁVER

Integrovaným podujatiam vo verejných knižniciach na Slovensku sa ešte stále nevenuje dostatočná pozornosť. Pričom vyhodnotenie dotazníkového prieskumu v šiestnástich verejných knižniciach v Bratislave transparentne dokazuje nielen záujem zo strany knižníc, venovať sa v blízkej budúcnosti realizácii podujatí integrovaného charakteru, ale aj súčasný stav, kedy sa knižnice snažia aktívne udržiavať inštitucionálnu spoluprácu s rôznymi ústavnými zariadeniami, nadáciami, záujmovými a edukačnými organizáciami, či rodinou.

Jeden z predpokladov, za ktorý považujem kooperatívnu spoluprácu, sa v knižničnej praxi na Slovensku už čiastočne podarilo naplniť. No veľké nedostatky zaznamenávame v nedostatočnej kvalifikovanosti knižničného personálu, neznalosti špecifik jednotlivých skupín a stupňov zdravotne znevýhodnených používateľov, od ktorých sa odvíjajú aj potenciálne metódy a formy knižničnej práce so znevýhodnenými, nehovoriac o prístupnosti poskytovania knižnično-informačných služieb.

Cieľom práce bol pokus o vytvorenie obrazu súčasného stavu integračnej problematiky vo verejných knižniciach v Bratislave, spracovať a zosumarizovať aktuálne informácie z oblasti psychologických špecifik a efektívnych metód práce so zdravotne znevýhodnenými a v konečnom dôsledku pokus o formuláciu koncepcie zásad integrovaných podujatí, ktorá by sa v knižničnej praxi mohla uplatniť ako metodická príručka pri realizácii kolektívnych integrovaných podujatí pre deti a mládež vo verejných knižniciach.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ANDREÁNSKY, M. et. al. 1981. Specificities of motivation in handicapped children. In: Studia Psychologica, roč. 23, 1981, č. 4, s. 289 - 296.

APPENZELLER, H., 1951. Einblicke in die Welt des Bilden. Zürich : Appenzeller Verlag, 1951. 474 s.

BECHTOLD, E. et. al. 1959. Die psychologisch-pädagogische Situation des Bilden und Sehbehinderten: Handbuch der psychologie in 12. Bänden. Göttingen : 1959. 426 - 436 s.

ČAJKA, K., 1993. Základné kategórie a pojmy v tyflopédii : Pedagogica specialis XVI. Bratislava : SPN, 1993.

GYULÁNÉ, I. et. al. 1978. Špeciálno/pedagogická psychológia. 1. vyd. Bratislava : SPN, 1978. 669 s.

HAPÁKOVÁ, E.: Kapitola. In: VAŠEK, Štefan et al.: Terminologický a výkladový slovník : odbor špeciálna pedagogika. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1994, s. 204 - 206. ISBN 80-08-01217-X.

HORŇÁK, L., et al. 2002. Dejiny špeciálnej pedagogiky. Prešov : Prešovská univerzita, 2002. 199 s. ISBN 80-8068-122-8.

JANČUROVÁ, K.: Ako môže knihovník spolupracovať v procese integrácie znevýhodnených skupín detí. In: Knižnica, roč. 7, 2006, č. 11 - 12, s. 18 - 20. ISSN 1335-7026.

JESENSKÝ, J., 1973. Výber z pedagogiky zrakovo chybných. 1. vyd. Bratislava : SPN, 1973. 154 s.

JESENSKÝ, J., 1994. Úvedení do rehabilitace zdravotně postižených. 1. vyd. Praha : UK, 1994.

JESENSKÝ, J. et al. 1995. Problémy pedagogické integrace : Kontrapunktů integrace zdravotně postižených. Praha : Karolinum, 1995. 175 s.

KAZMÉROVÁ, J., 1995. Kniha - knižnica - postihnuté dieťa. Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy, 1995. 75 s. ISBN 80-7164-115-4.

KOPASOVÁ, D., 2007. Načúvaj dieťaťu: Psychológ šepká. Bratislava : Petrus Publishers, 2007. 92 s. ISBN 978-80-89233-30-4.

KOŠČ, L.: Kapitola. In: VAŠEK, Štefan et al.: Terminologický a výkladový slovník : odbor špeciálna pedagogika. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1994, s. 75 - 76. ISBN 80-08-01217-X.

LLOYDOVÁ, CH.: Na ceste k integrácii. In: Senka, J. - Učeň, I. eds. Integrácia postihnutých detí v bežných školách. Bratislava : VÚDPaP, 1995. s.13 -16.

MATTHAEIDESOVÁ, M. - SAKÁLOVÁ E., 1999. Knižničná práca so zdravotne postihnutými používateľmi. Levoča : Polypress, 1999. 140 s. ISBN 80-8047-245-9.

MATTHAEIDESOVÁ, M.: Znevýhodnený používateľ a knižnica. In: Knižnica, roč. 7, 2006, č. 11-12, s. 34 - 39. ISSN 1335-7026.

MATOUŠEK, O., 2003. Slovník sociální práce. Praha : Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

MOTÝLOVÁ, K. - VARGOVÁ, M., 1993. Knižnica pre mládež mesta Košice - Knižničné stredisko pre choré a postihnuté deti a mládež. Košice : Knižnica pre mládež, 1993. 12 s. ISBN 80-966999-0-3.

MICHALÍK, J., 1999. Školská integrace dětí s postižením. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 1999. 135 s. ISBN 80-7067-981-6.

NÉMETH, O., 1999. Slabozrakosť ako pedagogický problém. 1. vyd. Bratislava : Sapientia, 1999. 113 s. ISBN 80-967180-5-3.

Nie tak, ale tak, 1994. Poradca pre styk so zrakovo postihnutým. Bratislava : Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska, 1994. 29 s.

PAVLÍK, O., 1984. Pedagogická encyklopédia Slovenska. Bratislava : Veda, 1984. 743 s.

PETRÁČKOVÁ, V., et al. 1997. Slovník cudzích slov. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. 991 s. ISBN 80-08-02054-7.

POŽÁR, L., 1972. Patopsychológia zrakovo chybných. Bratislava : Univerzita Komenského, 1972. 78 s.

POŽÁR, L., 1990. Morálny vývin postihnutých detí a mládeže. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského, 1990. 160 s. ISBN 80-223-0214-7.

POŽÁR, L. et al. 1996. Školská integrácia detí a mládeže s poruchami zraku. Bratislava : Univerzita Komenského, 1996. 223 s. ISBN 8022311014.

POŽÁR, L., 1997. Psychológia osobnosti postihnutých. Bratislava : Univerzita Komenského, 1997. 110 s. ISBN 8022311596.

POŽÁR, L., 2000. Psychológia detí a mládeže s poruchami zraku. Trnava : Trnavská univerzita, Pedagogická fakulta, 2000. 255 s. ISBN 80-88774-74-8.

POŽÁR, L., 2007. Psychológia postihnutých (patopsychológia). Bratislava : RETAAS, 2007. 95 s. ISBN 9788089113408.

REPKOVÁ, K. et al. Zdravotné postihnutie v kontexte novodobej sociálnej politiky. Bratislava : Informačná kancelária Rady Európy, 2003. 214 s. ISBN 80-89141-03-X.

RESSLER, M. et al. Služby knihoven zdravotně postiženým uživatelům. 1. vyd. Praha : Národní knihovna České republiky, 2004. 152 s. ISBN 80-7050-455-2.

Služby veřejných knihoven. Směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj. Praha : SKIP ČR, 2002. 127 s. ISBN 80-85851-14-8.

SOVÁK, M., 1984. Defektologický slovník. 1. vyd. Praha : SPN, 1984.

STRIEŽENEC, Š., 1996. Slovník sociálneho pracovníka. Trnava : Vydavateľstvo AD, 1996. 255 s. ISBN 80-967589-0-X.

STRIEŽENEC, Š., 2001. Úvod do sociálnej práce. Trnava : Tripsoft 2001. 197 s. ISBN 80-968294-6-7.

ŠUDÍKOVÁ, M.: „Čítajme a poznávajme spolu“ - podujatia pre deti a mládež v Oddelení pre nevidiacich a slabozrakých Mestskej knižnice v Bratislave. In: Občasník knihovníkov bratislavského kraja : Bilancia pätnástich rokov, roč. 7, 2006, č. 1, s. 29. ISSN 1335-664X

ŠUDÍKOVÁ, M.: Čítajme a poznávajme spolu - kolektívne podujatia v Oddelení pre nevidiacich a slabozrakých Mestskej knižnice v Bratislave. In: Knižnica, roč. 8, 2007, č. 4, s. 25 - 30. ISSN 80-08-01217-X.

TAKÁČ, P.: Metodologické princípy hodnotenia funkčného stavu v rehabilitácii. In: Eurorehab, roč. 13, 2003, č. 4, s. 189 - 197.

THOMAS, M. et al. 2002. Collins Dictionary of Social Work. Collins, 2002. 624 s. ISBN – 10 : 0007214782.

VÁGNEROVÁ, M., 1995. Oftalmopsychologie dětského věku. Praha : UK Karolinum, 1995. 182 s. ISBN 80-7184-053-X.

VALLOVÁ, V. 2004. [online]. *Charakteristika zrakového postihnutia*. Zvolen : Detské integračné centrum Píšťalka, 2004. [cit. 2. januára 2009]. Dostupné na internete: <<http://www.pistalka.sk/Article:12>>.

VANČOVÁ, A. et al. 2007. Základy špeciálnej pedagogiky pre prácu so študentmi stredných a vysokých škôl. Bratislava : Univerzita Komenského, Pedagogická fakulta, 2007. 152 s. ISBN 978-80-89113-90-9.

VAŠEK, Š. et al. 1994. Špeciálna pedagogika : Terminologický a výkladový slovník. Bratislava : SPN, 1994. 245 s. ISBN 80-08-01217-X.

VAŠEK, Š., 2003. Základy špeciálnej pedagogiky. Bratislava : Sapiaientia, 2003. 210 s. ISBN 80-968797-0-7.

VÁŠOVÁ, L., 1995. Úvod do bibliopedagogiky. Praha : ISV NAKLADATELSTVÍ, 1995. 189 s. ISBN: 80-85 866-07-2.

VYGOTSKIJ, L. S. et al. 1924. Voprosy vospitanija slepych, gluchonemych i umstvenno otstalych detej. Moskva, 1924.

VYGOTSKIJ, L. S., 1983. Sobranije sočinenij : Osnovy defektologii. Moskva : Pedagogika, 1983.

WILLIAMS, P., 1991. The Special Education Handbook. Philadelphia : Open University Press, Milton Keynes, 1991.

ŽABKOVÁ, S.: Knižnice v ústrety znevýhodneným používateľom. In: Knižnica, roč. 7, 2006, č. 11-12, s. 34 - 39. ISSN 1335-7026.

PRÍLOHY

PRÍLOHA A DOTAZNÍK	66
PRÍLOHA B PODUJATIE DEŇ DETÍ 2008 V ÚNSS - PRÁCA S DEŤMI	67
PRÍLOHA B. 1 PODUJATIE DEŇ DETÍ 2008 V ÚNSS	68
PRÍLOHA B. 2 PODUJATIE DEŇ DETÍ 2008 V ÚNSS - OHMATÁVANIE PREDMETOV	69
PRÍLOHA B. 3 PODUJATIE DEŇ DETÍ 2008 V ÚNSS – ODMEŇOVANIE	70
PRÍLOHA B. 4 PODUJATIE DEŇ DETÍ 2008 V ÚNSS - NIKOLAS, ŽIAK ZŠI NA SVRČEJ ULICI V BRATISLAVE	71
PRÍLOHA B. 5 PODUJATIE DEŇ DETÍ 2008 V ÚNSS - OBČERSTVENIE A ODDYCH	72
PRÍLOHA C INTEGROVANÉ PODUJATIE V MSK V BRATISLAVE - UKÁŽKA KOMPENZAČNÝCH POMÔCOK	73
PRÍLOHA C. 1 INTEGROVANÉ PODUJATIE V MSK V BRATISLAVE - UKÁŽKA ZVÄČŠOVACEJ LUPY	74
PRÍLOHA C. 2 INTEGROVANÉ PODUJATIE V MSK V BRATISLAVE - UKÁŽKA PICHTOVHO PÍSACIEHO STROJA	75
PRÍLOHA D INTEGROVANÉ PODUJATIE S BÁBKOHERCAMI V MSK V BRATISLAVE	76
PRÍLOHA D. 1 INTEGROVANÉ PODUJATIE S BÁBKOHERCAMI V MSK V BRATISLAVE - ZAPOJILI SA AJ DETI	77
PRÍLOHA E INFORMAČNÁ PREDNÁŠKA V MSK V BRATISLAVE	78

PRÍLOHA E. 1 INFORMAČNÁ PREDNÁŠKA V MSK V BRATISLAVE	79
PRÍLOHA F ONS MSK V BRATISLAVE - POZVÁNKA	80
PRÍLOHA F. 1 ONS MSK V BRATISLAVE - POZVÁNKA 1	81
PRÍLOHA F. 2 ONS MSK V BRATISLAVE - POZVÁNKA 2	82
PRÍLOHA F. 3 ONS MSK V BRATISLAVE - POZVÁNKA 3	83
PRÍLOHA F. 4 ONS MSK V BRATISLAVE - POZVÁNKA 4	84
PRÍLOHA F. 5 ONS MSK V BRATISLAVE - POZVÁNKA 5	85